

Barwy Preferencji Zawodowych

Narzędzie do pomiaru preferencji zawodowych

**Podręcznik testu – wersja dla uczniów
szkoły podstawowej klas I–III**

© Ministerstwo Edukacji Narodowej, Kraków 2011
Wszelkie prawa zastrzeżone, kopiowanie, przedruk i rozpowszechnianie całości
lub fragmentów bez zgody wydawcy zabronione

Recenzent: dr Władysława Maria Francuz, profesor oświaty

ISBN 978-83-7571-163-9

Koordynator merytoryczny: prof. nadzw. dr hab. Ewa Wysocka

Skład i łamanie: Maciej Koźbiał

Druk z materiałów dostarczonych przez zleceniodawcę:
Krakowskie Towarzystwo Edukacyjne sp. z o.o.

Podręcznik opracowany został w ramach projektu: „Opracowanie narzędzi diagno-
stycznych i materiałów metodycznych wspomagających proces rozpoznawania pre-
dyspozycji i zainteresowań zawodowych uczniów” realizowanego przez Krakowską
Akademię im. Andrzeja Frycza Modrzewskiego

W ramach projektu przygotowane zostały także podręczniki z serii „Wybór zawodu”
dla doradców zawodowych i nauczycieli oraz dla dzieci i rodziców

KAPITAŁ LUDZKI
NARODOWA STRATEGIA SPÓJNOŚCI

UNIA EUROPEJSKA
EUROPEJSKI
FUNDUSZ SPOŁECZNY

Projekt jest współfinansowany przez Unię Europejską w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego

Anna Weysenhoff, Ewa Kruk-Krymula

Jacek Biłko, Marian Piekarski

Barwy Preferencji Zawodowych

Narzędzie do pomiaru preferencji zawodowych

**Podręcznik testu – wersja dla uczniów
szkoły podstawowej klas I–III**

Kraków 2011

Spis treści

Wprowadzenie	6
Wprowadzenie	7
1. Teoretyczne podstawy rozwoju zawodowego.....	8
1.1. Koncepcja rozwoju zawodowego w ujęciu D. Supera	9
1.2. Rozwój zawodowy a edukacja wczesnoszkolna	10
1.3. Wieloznacznosc terminu „zdolność”	10
2. Wybrane metody badania aktywności uczniów w młodszym wieku szkolnym.....	12
3. Teoretyczne podstawy testu Barwy Preferencji Zawodowych	14
3.1. Opis metodologiczny testu.....	14
3.1.1. Obszary aktywności.....	14
3.1.2. Barwa jako nośnik emocji.....	17
3.2. Struktura testu.....	21
4. Psychometryczne właściwości Testu Barw Preferencji Zawodowych (TBPZ).....	23
4.1. Informacje ogólne. Rozkłady wyników	23
4.2. Rzetelność.....	27
4.3. Trafność	28
4.3.1. Interkorelacje skali	28
4.3.2. Struktura czynnikowa TBPZ.....	31
4.3.3. Analiza różnic międzygrupowych	32
4.4. Normalizacja	35
4.5. Interpretacja wyników	38
5. Zastosowanie testu Barwy Preferencji Zawodowych.....	41
5.1. Zasady posługiwania się testem.....	41
5.2. Procedura wykonania testu	41
5.2.1. Instrukcja – wersja elektroniczna.....	42
5.2.2. Instrukcja– wersja papierowa	43
5.3. Perspektywy zastosowania testu.....	45
6. Jakościowa interpretacja wyników testu.....	46
6.1. Zagadnienia do analizy	46
6.2. Analiza przypadków	48
6.3. Rozmowa jako metoda uzupełniająca.....	56
Zakończenie	58
Bibliografia	60
Spis tabel	62
Aneks	64
Klucz do Testu Barwy Preferencji Zawodowych	64
Wzór. Protokół do Testu Barwy Preferencji Zawodowych.....	65

Wprowadzenie

Przygotowanie do pełnienia ról zawodowych zaczyna się od pierwszych chwil pobytu ucznia w szkole. Rozwój zawodowy jest częścią dojrzewania osobowości człowieka.

W poniższym opracowaniu przedstawiamy **Test Barwy Preferencji Zawodowych**, metodę badania preferencji zawodowych w szkole podstawowej, w klasach I–III. W nauczaniu wczesnoszkolnym można bowiem uchwycić preferencje do „robienia czegoś chętniej, bądź lepiej niż inni”, czy dojrzeć sygnały świadczące o poczuciu niższości, co utrudnia harmonijny rozwój.

TBPZ jest *testem projekcyjnym*, który może być wykonywany przez pedagogów przygotowanych do pełnienia funkcji doradcy w szkole, oraz nauczycieli chcących pomóc dzieciom w kształtowaniu, bo jeszcze nie w wyborze, osobowości zawodowej. W wieku 7–10 lat należy to rozumieć jako przygotowanie do rozwijania zainteresowań i zdolności, dbania o swój rozwój osobisty (kompetencje interpersonalne). Trzy pierwsze lata nauki w szkole to bardzo ważny okres „*próbowania różnych rzeczy*”, nabywania emocjonalnego stosunku do nich. Istotne jest, aby pomagać dzieciom w poznawaniu swoich możliwości i ograniczeń (*mocne i słabe strony*); dostarczać jak największej ilości doświadczeń (*różnymi zmysłami*) po to, by w przyszłości wybór zawodu był optymalny

Tworząc, TBPZ przyjęliśmy, że poznanie pragnień, które uczeń uzewnętrznia, gdy spontanicznie maluje barwę pod stwierdzeniem z różnych obszarów aktywności zawodowych, odaje najlepiej to, co czuje i czego potrzebuje nie potrafiąc jeszcze tego nazwać. Wyniki testu mogą pokazać poprzez warstwę emocjonalną zdolności, talent który warto później wielokrotnie wzmacniać stosując jedną ze sztuk – sztukę motywacji.

Test w swoim założeniu ma być pomocą dla pedagogów, doradców zawodowych przy podejmowaniu takich działań, które umożliwią dziecku w przyszłości optymalne funkcjonowanie zawodowe.

Dziecko zachęcane do robienia czegoś, gdy widzi efekty swojej pracy w postaci pochwał, zadowolenia rodziców/nauczycieli, buduje poczucie bezpieczeństwa, które pozwoli mu przetrwać różne etapy w procesie wyborów i realizacji własnych celów, nie tracąc wiary we własne możliwości.

Proponujemy zapoznanie się z naszą metodą. Jest ona efektem pracy wynikającej z wieloletnich doświadczeń i zamiaru stworzenia nowej, ciekawej w swojej formie metody diagnostycznej, pozwalającej określić pewne preferencje zawodowe już w młodszym wieku szkolnym Test BPZ został opracowany dla czterech poziomów kształcenia: edukacji wczesnoszkolnej, starszych klas szkoły podstawowej, gimnazjum, szkoły ponadgimnazjalnej.

Polecamy test wszystkim tym, którzy chcą w bardziej nowatorski, mniej konwencjonalny i prosty sposób dowiedzieć się czegoś o swoich wychowankach, by pomóc im wybrać najlepszą przyszłość.

Jednocześnie zachęcamy i zapraszamy Państwa do zapoznania się z napisanym przez nas **Poradnikiem** oraz **Niezbędnikiem**, jako uzupełnieniem wiedzy teoretycznej i praktycznej, co pomoże przeprowadzać badanie w bardziej profesjonalny, zgodny z założeniami sposób.

1. Teoretyczne podstawy rozwoju zawodowego

Proces rozwoju zawodowego trwa całe życie. Jego ważną częścią jest zbudowanie mostu między marzeniami i pragnieniami a możliwościami wynikającymi z ograniczeń i wymagań środowiska, w którym człowiek żyje.

Niezależnie od podziałów i klasyfikacji teorii rozwoju zawodowego człowieka, oczywiste jest to, że jednostka przechodzi różne fazy: od wczesnego dzieciństwa, poprzez edukację, pracę, aż do stadium przejścia na emeryturę. Rozwój zawodowy jest wpisany w rozwój osobisty każdego człowieka i jest uwarunkowany wieloma różnorodnymi czynnikami: biologicznymi, psychologicznymi, ekonomicznymi i społecznymi. Wszystkie teorie rozwoju zawodowego starają się wytłumaczyć, czym kierują się ludzie dokonując określonych wyborów zawodowych. Rozwój zawodowy określany jest jako *„społecznie pożądanym proces przemian kierunkowych jednostki (ilościowych i jakościowych), które warunkują jej aktywny i społecznie oczekiwany udział w przekształcaniu oraz doskonaleniu siebie samego i poprzez to swojego otoczenia materialnego, społecznego i kulturowego”* (Czarnecki K. 1985; 65). Jest jednym z najistotniejszych procesów, jakie dokonują się w jednostce. Czarnecki wyróżnia następujące okresy rozwoju zawodowego:

- preorientacji zawodowej dzieci;
- orientacji zawodowej młodzieży;
- uczenia się zawodu przez młodzież;
- kwalifikowanej pracy zawodowej dorosłych;
- reminiscencji zawodowej emerytów i rencistów.

Rozwój zawodowy w poszczególnych okresach uzależniony jest od wsparcia i stymulacji za pomocą określonych zasad, form, metod i środków stosowanych wobec jednostki. Szkoły wraz ze swoim procesem wychowania, kadrą pedagogiczną kierującą jego przebiegiem są odpowiedzialne za pomoc w rozwoju zawodowym dzieci i młodzieży.

Teorie wyborów zawodowych człowieka wywodzą się z różnych nurtów psychologicznych i obejmują różne zakresy poznania, doświadczenia i działania.

Dla dzieci we wczesnym wieku szkolnym najbardziej optymalne wydają się teorie rozwojowe. Cenne są te, które zwracają uwagę nie tylko na wykrystalizowane preferencje, ale także na fazy i etapy je poprzedzające. Istotne w nich jest zwracanie uwagi na eksperymentowanie z rolami w budowaniu dojrzałej tożsamości zawodowej oraz ich względna ogólnikowość. Diagnoza preferencji zawodowych uczniów w nauczaniu wczesnoszkolnym musi mieć charakter przybliżony. Wynika to z faktu, że młody człowiek powinien ukierunkowywać się na jakiś obszar aktywności zawodowych w taki sposób, by miał możliwość elastycznej zmiany wyborów. Wiąże się to z rozwojowym angażowaniem się w różne aktywności, które w przyszłości pozwolą na odnalezienie tej, która daje satysfakcję i spełnienie. Względna ogólnikowość modelu teoretycznego chroni młodego człowieka przed stygmatyzacją. Istotne jest, bowiem aby diagnoza uruchamiała aktywność ucznia, a nie stała się czynnikiem ograniczającym budowanie indywidualnej tożsamości zawodowej. Wiąże się z tym kolejny postulat dotyczący diagnozy wykonywanej w szkole. Diagnoza powinna koncentrować się na predyspozycjach osobowo-

ściowych i środowisku przyszłej pracy zawodowej. Czas wyboru konkretnego zawodu pojawi się później. Warto nadmienić, że w obecnym zmieniającym się świecie sztywny wybór zawodu może mieć charakter dysfunkcyjny. Młody człowiek w oparciu o diagnozę własnych preferencji i predyspozycji musi w elastyczny sposób reagować na zmienne wymagania rynku pracy, niejednokrotnie podejmując nowe wyzwania. Czasami wręcz zmuszony będzie do kilkukrotnych zmian zawodowych. To, co powinno być tego bazą, to umiejętność rozpoznawania własnych potrzeb i możliwości w jak najwcześniejszych latach.

Biorąc pod uwagę powyższe założenia, proponujemy wykorzystanie w pracy doradczej komplementarnych wobec siebie teorii. Mimo iż wyrastają z różnych paradygmatów, mogą się wzajemnie dopełniać.

1.1. Koncepcja rozwoju zawodowego w ujęciu D. Supera

Do najbardziej znanych teorii rozwoju zawodowego należy teoria Donalda Supera.

W ujęciu Supera (Bajcar et al. 2006; 73) wybór zawodu nie jest *pojedynczym aktem* decyzji zachodzącym w pewnym okresie życia człowieka. Jest to proces przebiegający w sposób ciągły i nieodwracalny. Jest to proces przewidywalny, dynamiczny i wspólny dla wszystkich jednostek. Istotne znaczenie ma również zjawisko identyfikacji z rodzicami, których rola w rozwoju zawodowym zwiększa się wraz z rozwojem dziecka.

Super dokonał podziału życia zawodowego jednostki, który obejmuje całe życie, od dzieciństwa, aż do późnej starości (Bajcar et al. 2006; 76). Autor wyróżnia następujące fazy:

1. Faza wzrostu (od urodzenia do 14 roku życia). Początkowo dominują potrzeby oraz fantazja, znaczenie zaś zainteresowań i zdolności wzrasta w miarę uspołecznienia się dziecka i nabywania doświadczeń. Jest to okres początkowy formowania się i rozwoju struktury „ja”. Występują w nim następujące podokresy:
  - fantazja (4–10 rok życia);
  - zainteresowania (11–12 rok życia);
  - zdolności (15–24 rok życia).
2. Faza eksploracji (15–24 rok życia). Jest to okres badania samego siebie i wypróbowania różnych ról zawodowych. Występują w nich następujące podokresy:
  - próbowania (15–17 rok życia); w tym podokresie zainteresowania, zdolności, wartości i korzyści są przez młodzież brane łącznie pod uwagę i dokonuje ona próbnego wyboru zawodu;
  - przejściowy (18–21 rok życia); w tym podokresie młodzież zaczyna mieć bardziej realne sądy o rzeczywistości, ponieważ wzrasta zakres jej umiejętności i doświadczeń odnoszących się do pracy a związanych z odbywanym szkoleniem zawodowym i rozpoczęciem pracy zawodowej;
  - próby (22–24 rok życia); w tym podokresie jednostka rozpoczyna pracę, którą wypróbowuje jako pracę całego swojego życia zawodowego.

3. Faza tworzenia (25–44 rok życia). W tym stadium człowiek, który znalazł odpowiednie dla siebie pole pracy zawodowej, usiłuje się na tym polu ustalić. Czasami we wczesnym okresie tego stadium jednostka podejmuje zmiany pracy. Podokresami w tej fazie są:
  - doświadczenie (25–30 rok życia);
  - stabilizacja (31–44 rok życia).
4. Faza zachowania status quo (45–64 rok życia). W tym stadium jednostka czyni starania o utrzymanie swego ustabilizowanego miejsca w świecie pracy;
5. Faza schyłkowa (od 65 roku). W tym stadium powstają nowe role w związku z przechodzeniem z pozycji czynnego uczestnika procesu pracy w pozycję obserwatora. Występują w nim dwa podokresy:
  - osłabienie (65–70 rok życia);
  - wycofanie się (70 rok życia i więcej)

Korzyścią, którą wnoszą podejścia rozwojowe do dziedziny wyborów zawodowych jest pojęcie normy rozwojowej, która pozwala porównać jednostkę na tle grupy, lub całej populacji (Bajcar et al. 2006; 59).

1.2. Rozwój zawodowy a edukacja wczesnoszkolna

Tajemnica osobistego sukcesu związana jest z wewnętrzną motywacją. Każdy szybciej się uczy tego, co lubi, a ponieważ coś lubi, uczy się chętniej, dogłębniej się tym interesuje.

Uruchomienie wewnętrznej motywacji dziecka należy do zadań rodziców i nauczycieli. Ich działania to stwarzanie możliwości, w których uczeń mógłby się rozwijać i przekształcać zdolności i umiejętności w swoje *mocne strony*. To one będą w przyszłości wskaźnikami preferencji w wyborze obszarów, w których uczniowie będą chcieli się specjalizować.

Tu pojawia się odpowiedź na pytanie, czy edukacja wczesnoszkolna ma zasadniczy wpływ na rozwój zawodowy. Dziecko w młodszym wieku szkolnym ma ogromne możliwości poznawcze, jest ciekawe otaczającej go rzeczywistości. Pragnie siebie wyrażać za pomocą różnych działań, szczególnie tych, które lubi, oraz tych, do których jest zdolne. Rozwój zawodowy w edukacji wczesnoszkolnej nie jest ukierunkowany na zawód, pracę. Na tym etapie dziecko analizuje siebie pod kątem uczenia się, czy da radę. Poprzez takie podejście kiedyś dokona wyboru. Nauka umiejętności docierania do niewidocznej wiedzy o sobie i pragnień jest zadaniem dorosłych. Dziecko nauczy się wówczas subiektywnego postrzegania siebie, niezbędnego do funkcjonowania we współczesnym świecie pracy.

1.3. Wieloznaczność terminu „zdolność”

Pobieżne podjęcie w tym miejscu wątku o wieloznaczności zdolności służy podkreśleniu, jakie zachowania dzieci są oznaką drzemiącego w nich potencjału. Niektóre zdolności wymagają wczesnego odkrycia i wspomagania, aby później nie było „za późno”. W świetle dzisiaj-

szej wiedzy i potrzeb zmieniała się definicja słowa talent, zmienia się też rola nauczyciela, który niewątpliwie w tej sytuacji powinien stać się najpierw mistrzem od odkrywania i nazywania talentów ucznia, kreowania sytuacji szkolnych, aby talenty te mogły się rozwijać i przekształcać poprzez wiedzę i umiejętności w mocne strony ucznia” (Gut 2008; 20).

Prawidłowości rozwojowe dziecka polegają między innymi na tym, że pewne kryteria diagnostyczne w miarę dorastania potwierdzają się, a inne zanikną. Nikt nie wie, gdzie leżą granice rozwoju możliwości człowieka.

Próby określenia podstaw definicji pojęć *zdolność, uzdolnienie, talent geniusz*, a także ich części składowe są sporem wśród teoretyków od zawsze. Wśród uczonych toczą się dyskusje, w jakim stopniu zależą od zadatków wrodzonych, w jakim od wychowania, środowiska (Alder 2000; 20). W literaturze psychologicznej powyższe terminy pojawiają się w wielu ujęciach i są wieloznaczne. M. Przetacznikowa zdolnościami nazywa takie właściwości psychiczne, które warunkują pomyślne rezultaty działania (Przetacznikowa et al. 1982; 251) Nie przytaczamy innych naukowych definicji, nie jest to celem niniejszego opracowania. Ograniczymy się do obiegowego ich stosowania: *zdolny ale leń, niezdolny, nie ma talentu do ...ma zdolności w tym kierunku* itp., po to aby w rozmowie doradczej zwrócić na to uwagę. W świadomości szkolnej funkcjonują różne stereotypy, dotyczące zdolności, uzdolnień, talentu. Często pojęcia te są traktowane zamiennie. *Ma talent do nauki, zdolny do przedmiotów ścisłych*. Ocena zdolności ucznia nie jest sprawą łatwą. Oceny szkolne nie są wystarczającym wyznacznikiem, do czego uczeń jest zdolny. Prześledzimy wybrane pojęcia na prostym przykładzie. Podczas lekcji plastyki w klasie trzeciej, dzieci dostały za zadanie narysowanie dłoni, wykorzystując własną inwencję. Jedne z nich obrysowały na kartce własną dłoń, inne rysowały dłoń „z pamięci”. Wszyscy uczniowie potrafili, byli *zdolni* do tego, aby rysunek wykonać. Rysunki jednak różniły się między sobą sposobem i poziomem wykonania. Te artystycznie wykonane, polegające na narysowaniu, a nie na obrysowaniu, również między sobą się różniły, niektóre były lepsze od innych. Te rysunki wykonały dzieci z większymi lub mniejszymi *uzdolnieniami plastycznymi*. Zdolności plastyczne, muzyczne itp. u wielu badaczy noszą nazwę *uzdolnień specjalnych*. Uczeń osiągający bardzo dobre wyniki w nauce wszystkich przedmiotów, jest uczniem zdolnym do uczenia się, ma łatwość przyswajania wiedzy. Może jednak nie posiadać *uzdolnień specjalnych*. Ponadto uczeń uzdolniony matematycznie nie ma możliwości zostania wybitnym matematykiem, jeśli nie będzie *uzdolnień* rozwijał, a dziecko, które nie posiada *uzdolnień muzycznych*, nie rozwinie ich mimo wieloletnich ćwiczeń. W świetle najnowszych badań, z *talentem*, jako terminem psychologicznym, jest nieco inaczej. Instytut Gallupa (Gut 2007; 18) w wyniku dwudziestopięcioletnich badań dotyczących *talentu* ogłosił, że „talenty każdej osoby są trwałe i wyjątkowe, oraz że największa przestrzeń do rozwoju każdej osoby, to obszar jej najsilniejszych stron”. Te najsilniejsze strony wyznaczają kierunek, w jakim człowiek może się rozwijać i osiągać sukcesy.

2. Wybrane metody badania aktywności uczniów w młodszym wieku szkolnym

Aktywność dziecka we wczesnym wieku szkolnym ma charakter niespecyficzny z punktu widzenia przyszłych wyborów zawodowych. Badanie dzieci koncentruje się głównie na funkcjonowaniu szkolnym, czyli główny nacisk w diagnozie położony jest na rozwój psychiczny i intelektualny. W badaniach powszechnie używany jest test Wechslera (1981). Zainteresowania i ewentualne predyspozycje diagnozowane są w sposób pośredni. Wynika to z faktu dużej zmienności zainteresowań w tym wieku (Wołoszynowa, 1977). Jedną z metod badań jest analizowanie różnych form rysunku (Hornowski, 1970). W badaniu dzieci najbardziej efektywną metodą jest obserwacja. Może być ona (Urbina, 1999) zastosowana do oceny zachowań w warunkach standardowych oraz w środowisku naturalnym (Anastasi 1999). Powszechnie zastosowanie mają również różnego rodzaju skale diagnozujące formy aktywności dzieci. Interesujący z tego punktu widzenia jest wystandaryzowany kwestionariusz skierowany do rodziców (Hurtig i Zazzo, 1974: 684–781), który bada rozwój psychospołeczny dziecka. Istotnym diagnozowanym wymiarem są zainteresowania. Powyższą metodę można traktować wprost i na jej podstawie wnioskować o aktywności psychomotorycznej dzieci. Można również wykorzystać ją jako model do tworzenia skal ukierunkowanych na obszary aktywności dzieci. Generalnie skale mogą mieć charakter kwestionariusza (do wypełniania przez dzieci i dorosłych) oraz przybierać formy skal obserwacyjnych. Istnieją również techniki wywiadu psychologicznego (Anastasi, Urbina 1999). „Wywiad dostarcza głównie dwójakiego rodzaju informacji. Po pierwsze, stwarza możliwość bezpośredniego zaobserwowania dość ograniczonej próbki zachowania, zademonstrowanego przez badanego w samej sytuacji wywiadu. Można więc zarejestrować sposób mówienia, język, postawę i sposób reagowania na nieznaną osobę. Po drugie – i być może jest to ważniejsze – funkcją wywiadu jest wydobycie danych biograficznych. To, co jednostka robiła w przeszłości, może być dobrą prognozą odnośnie tego, co będzie robiła w przyszłości, szczególnie wówczas, gdy w interpretacji uwzględni się okoliczności towarzyszące działaniu i komentarze badanego do własnych zachowań. Technika wywiadu dotyczy nie tylko zdarzeń z życia jednostki, lecz także sposobu, w jaki je ona spostrzega i ocenia” (Anastasi, Urbina 1999; 587).

W badaniach aktywności dzieci często stosuje się analizę rysunku. Ma ona zastosowanie do diagnozy rozwoju intelektualnego. Popularną metodą jest tu Test Goodenough-Harrisa (Gould, Oster, 1999). Wyniki korelują z IQ Wechslera. Testy rysunkowe mają walor głównie kliniczny. W doradztwie ich rola może być jedynie pomocnicza. W wieku wczesnoszkolnym traktowanie doradztwa zawodowego jako autonomicznej dziedziny wydaje się nieuzasadnione. Najważniejsze jest uchwycenie linii rozwojowej i na tej bazie umiejętne kierowanie w zakresie różnorodnych zdolności. Ponadto zapoznavanie małych dzieci z różnorodnością ról społecznych, wykonywania zawodów *zgodnie z sobą* w dzisiejszych czasach stało się wyzwaniem czasów. Brak jest narzędzi badających preferencje zawodowe w młodszym wieku szkolnym. Skonstruowanie TBPZ uzupełnia tę lukę. Układanie barw ma znamiona aktu tworzenia, podając

własne „kolorowe odpowiedzi” dziecko uzewnętrznia wewnętrzne przeżycia. Może to stymulować wzrost motywacji do aktywności w ogóle, zaznaczając przyszłe zainteresowanie wybraną przez siebie działalnością.

3. Teoretyczne podstawy testu Barwy Preferencji Zawodowych

3.1. Opis metodologiczny testu

Test Barwy Preferencji Zawodowych (TBPZ) jest narzędziem diagnostycznym o cechach projekcyjnych, będącym *punktem wyjścia* i podstawą do **rozmowy** ucznia z badającym. Jest oparty na próbie obiektywizacji pomiaru zachowań emocjonalnych mierzonych subiektywnym stosunkiem do barw. Test postępuje się następującymi barwami:

- czerwoną,
- żółtą,
- zieloną,
- niebieską,
- czarną
- białą

Wybrano kolory najbardziej popularne, spotykane na co dzień, jednocześnie o zróżnicowanym walorze dwa ciepłe (czerwony i żółty) dwa zimne (zielony i niebieski) oraz dwa kolory tzw. achromatyczne (czarny i biały) (Weysenhoff 1991; 58).

Kolor (zabarwienie) nadaje czemuś lub komuś znaczenie. Może wyrażać charakter emocjonalny człowieka. Wywołuje wrażenie psychiczne w mózgu, gdy oko odbiera promieniowanie elektromagnetyczne z widzialnej części fal świetlnych (Mietzel 1999; 67). Koncepcję narzędzia TBPZ wyznaczają dwa nurty. Pierwszy dotyczy znaczenia koloru jako przekaźnika emocji. Drugi wiąże się z wyborem kategorii zawodowej. Istotne jest założenie, stanowiące pomost między obszarami aktywności zawodowej a procesem wartościowania, które oparte jest na nadawaniu wyborom emocjonalnego znaczenia.

3.1.1. Obszary aktywności

Preferencje zawodowe to emocjonalne nastawienie wobec pewnych obszarów aktywności zawodowej wyrażone poszukiwaniem i utrwalaniem takiego typu zachowań, które zaspokajając potrzeby samorealizacji dawałoby jednostce poczucie satysfakcji i spełnienia, a wyrażone jest świadomym lub nieświadomym stylem działania i myślenia (Nowacki, et al. 2000: 205). Preferencje zawodowe mają wymiar przede wszystkim emocjonalny, nie zawsze są uświadomione i dające się zwerbalizować. Są specyficznym stylem działania, myślenia, wartościowania. Podlegają w ciągu życia rozwojowi. W młodszym wieku charakteryzują się zabawą, potem są coraz bardziej złożone, skonkretyzowane. Preferencje zawodowe nie są tożsame z predyspozycjami zawodowymi. Te ostatnie stanowią wrodzone właściwości, podlegające rozwojowi, warunkujące pomyślne rozwiązanie zadań zawodowych (Nowacki, et al. 2000; 205). Nastawienie emocjonalne i pewien specyficzny styl myślenia są warunkiem koniecznym (aczkolwiek niewystarczającym) do rozwiązywania zadań zawodowych.

Metoda, którą proponujemy wyrasta z tradycji psychologii świadomości z uwzględnieniem podejścia fenomenologicznego (Oleś, 1992). Przynależą tu rozmaite sfery samowiedzy, wspomnienia, marzenia oraz antycypacje różnych zachowań. TBPZ nawiązuje do wspomnianych powyżej teorii. Poprzez wskazania kolorów dziecko wyobraża sobie własną aktywność i poddaje ją wartościowaniu. W przypadku TBPZ odnosi się to do sfery zawodowej. Każde bowiem wartościowanie posiada konotacje afektywne (Oleś, 1992).

Jednostka antycypując własną aktywność nadaje kategorii zawodowej znaczenie emocjonalne, za pomocą barwy. Na strukturę testu składają się następujące przesłanki:

1. Diagnoza ma charakter samopoznania, inicjującego proces zmian wewnętrznych. Jest formą dialogu wyzwalamącego te zmiany. Nakłania jednostkę do poszukiwania nowych doświadczeń lub reinterpretacji doświadczeń dotychczasowych.
2. Diagnoza unika wąskiego przypisywania jednostki do określonych zawodów, co pozbawiłoby ją twórczego i rozwojowego eksperymentowania.
3. Diagnoza jest wstępem do rozmów doradczych służących tworzeniu dojrzałej ścieżki rozwoju zawodowego.
4. Badanie jest na tyle proste by wykonać je mógł szkolny doradca/nauczyciel nie koniecznie będący psychologiem.
5. Ilość ujętych w teście kategorii zawodowych wyczerpuje aktywności zawodowe, równocześnie prezentując odpowiedni ich poziom ogólności.

Na podstawie analizy literatury przedmiotu podłożem utworzenia kategorii zawodowych TBPZ są teorie J. Hollanda i A. Roe (Paszowska-Rogacz 2002).

Teoria J. Hollanda), którego sześć typów osobowości zawodowej posłużyło za punkt wyjścia do tworzenia kategorii zawodowych. Holland wyróżnił następujące typy: realistyczny, badawczy, artystyczny, społeczny, przedsiębiorczy, konwencjonalny. W ujęciu Hollanda są one modelami osobowości i mają charakter stałej struktury. Szerzej o tym napisaliśmy w *Poradniku*.

Poglądy A. Roe, które odwołują się do emocjonalnego wartościowania zawodów, będącego realizacją potrzeb Roe wyróżniła następujące grupy zawodów:

- Usługi (świadczane innym ludziom.) W obrębie tej grupy znalazły się zawody związane z doradztwem, opieką społeczną, ochroną zdrowia.
- Biznes (kontakty gospodarcze typu twarzą w twarz). Praca wykonywana w ramach tej grupy wiąże się z przekonywaniem innych, na przykład do zakupu towaru lub usługi.
- Organizacja (w przemyśle, handlu lub administracji). Relacje międzyludzkie mają w tej grupie charakter formalny.
- Technologia (zawody techniczne, produkcja, remont, transport). W tej grupie relacje interpersonalne odgrywają drugorzędną rolę, a pracownicy mają przede wszystkim kontakt z przedmiotami.
- Natura (zawody wykonywane na wolnym powietrzu, takie jak rolnictwo, leśnictwo, górnictwo, rybołówstwo), bardziej istotna od dobrych relacji z innymi ludźmi jest znajomość technologii.
- Nauka (teoria i zastosowania naukowe). W obrębie tej grupy istnieje duża różnorodność, w zależności od rodzaju uprawianej dziedziny naukowej (jak na przy-

kład fizyka teoretyczna i antropologia), w zależności od nasycenia kontaktów z innymi ludźmi.

- Kultura (dbałość o zachowanie szeroko rozumianego dziedzictwa kulturowego). Do tej grupy należą zawody zaliczane do dziedzin np. edukacji, jurysdykcji, dziennikarstwa, polityki, językoznawstwa.
- Sztuka i rozrywka (aktywna twórczość artystyczna). Wykonywanie zawodów w tej grupie wiąże się z posiadaniem specjalnych umiejętności i talentów.

Teoria A. Roe koresponduje z przyjętym w TBPZ ujęciem wartościowania emocjonalnego, W teście nie koncentrujemy się na konkretnych zawodach, ale na intersubiektywnie rozumianym typie aktywności zawodowej na **stworzeniu klimatu** do dialogu doradczego. Celem badania jest własne poznanie inicjujące proces zmian wewnętrznych, zwiększające motywację do rozwoju młodego człowieka. Test nie zawiera podziału na zawody o wysokim czy niskim prestiżu. Przyjęte definicje kategorii zawodowych starają się ujmować łącznie te formy aktywności, które są nasycone wysokim społecznym uznaniem, jak i te przynależne niższemu statusowi. TBPZ pozostaje na poziomie ogólności zważywszy, że metoda jest adresowana do dzieci. Po konsultacjach w gronie doradców zawodowych ustalono pięć kategorii zawodowych:

1. *Nauka* Jest to obszar działań ukierunkowany na rozwiązywanie problemów intelektualnych. Wiąże się z systematyzowaniem i rozwijaniem wiedzy. Wymaga konfrontacji z abstrakcjami i skomplikowanymi problemami. Wyzwaniem tego obszaru jest rozumienie i wyjaśnianie zjawisk otaczającej rzeczywistości. Może to być rzeczywistość społeczna, fizyczna biologiczna itp. Styl działania naukowego charakteryzuje się ciekawością poznawczą, krytycyzmem i koncentracją na działaniach abstrakcyjnych. Dominuje tu wierność wobec faktów i zasad obowiązujących w świecie.

2. *Przyroda* Jest to sfera aktywności zawodowej nierozzerwalnie połączona z przyrodą. Odnosi się do roślin, zwierząt i środowiska naturalnego. Wymaga ciągłego kontaktu z tym, co żywe, a więc ze światem roślin i zwierząt. Niezbędne są w niej zdolności do dostrzegania i rozwiązywania problemów odnoszących się do natury. Styl ukierunkowania na sferę przyrody wyraża się w umiejętnościach obserwowania organizmów żywych, zajmowania się nimi i co charakterystyczne, troską o nie,

3. *Artystyczno-twórcza*. Ten obszar działalności zawodowej powiązany jest z wyobraźnią. Wyraża się w tworzeniu i kreatywności. Dotyczy to pomysłów, idei, zachowań itp. Zakłada niestandardowe podejście do rzeczywistości. Nie ma w nim miejsca na działalność stereotypową. Styl ukierunkowany na sferę artystyczno twórczą wyraża się dążeniem do zajmowania się sztuką, muzyką, literaturą itp. Typowe jest tworzenie nowych pomysłów i idei. Charakterystyczne dla niego są kreatywność, oryginalność i działania nieszablonowe.

4. *Techniczno-manualna*. Sfera ta zakłada zainteresowanie urządzeniami i przedmiotami technicznymi. Kluczowy jest tu kontakt ze „światem rzeczy”. Wyraża się budowaniem, naprawianiem i instalowaniem. Wymaga umiejętności posługiwania się zdobyczami techniki. Niezbędne są podstawowe umiejętności orientacji przestrzennej i przewidywania konsekwencji zmian dokonujących się w czasie i przestrzeni. Wymagane

są elementarne zdolności manualne i mechaniczne. Charakteryzuje tę kategorię podejście praktyczne do wyzwań rzeczywistości.

5. *Praca z ludźmi*. Najważniejsze jest kontaktowanie się z innymi ludźmi. Niezbędne są umiejętności porozumiewania się i rozumienia tak ludzi jak i zjawisk społecznych. Istotne znaczenie ma dar postępowania z innymi (opiekowanie się, wspieranie, pomaganie). Styl ukierunkowany na ludzi odznacza się sprawnym poruszaniem się w świecie słów, emocji i idei.

Niezbędne są tu działania wymagające rozumienia innych i empatii, charakteryzuje się emocjonalnym stosunkiem do problemów innych, poszukiwaniem kontaktu i wielko-dusznością.

3.1.2. Barwa jako nośnik emocji

Używanie kolorów należy do najstarszych, najbardziej spontanicznych działań człowieka. Kolory odzwierciedlają otaczający człowieka świat. Kolor jako nośnik emocji jednocześnie jest czynnikiem aktywizującym procesy motywacyjne. Nadawanie emocjonalnego znaczenia poszczególnym obszarom doświadczenia wewnętrznego często ma charakter wymykający się werbalizacji. Przesłanką wyboru kolorów jako nośnika emocji jest natura procesu wartościowania.

U wielu badaczy barwa służy do diagnozy emocjonalnego nastawienia i zaangażowania w specyficzną aktywność. Słowo „specyficzna” odnosi się do wielu powszechnych i typowych wśród ludzi zachowań. Jest to zabawa, nauka czy inne dokonywane na co dzień wybory, traktowane jako zachowania będące archetypem aktywności zawodowej. Oprócz niespecyficznych wątków sytuacji badawczej samo badanie Testem BPZ dotyka sfery motywacyjnej i wyzwala emocje.

Wykorzystując w badaniu mechanizm projekcji, można dotrzeć do autentycznych motywów i potrzeb ucznia, a nie do tego, co uważa, że powinien deklarować ze względu na zasłyszane przekonania, lub uwewnętrznione oczekiwania innych, np. rodziców. Badanie „kolorami” pozwala uchwycić różne aspekty procesu wartościowania poszczególnych dziedzin aktywności zawodowej. Badany może, np. fascynować się jakąś dziedziną, a jednocześnie odczuwać w związku z nią dyskomfort, np. lubi naukę, ale źle postrzega szkołę jako instytucję. Pewne układy kolorów, np. dwa preferowane i jeden odrzucony, mogą sugerować podobne zawrota. W efekcie ustosunkowania się do barw uczeń uzyskuje pełniejszy obraz własnego doświadczenia. Podobnie sytuacja może wyglądać w przypadku uczniów realizujących tzw. „delegacje rodzinne” i konkretne wskazania zawodowe rodziców. Różnica w deklarowanych zainteresowaniach i tym, co wynika z wyborów barw jest doskonałą okazją do rozmowy i poszukiwania autentycznych motywów. Należy jednak pamiętać, że badający testem BPZ musi *podążać* za badanym i uwzględnić interakcyjny charakter procesu doradzania.

Test BPZ wykorzystuje zjawisko projekcji. Technika projekcji jest jedną z częściej stosowanych w psychologii. Posiada długą tradycję, bywa też rozmaicie rozumiana. Popek rozumie projekcję jako przeniesienie czegoś z wnętrza psychiki na zewnątrz, czyli uwewnętrznienie cech przedmiotowych poprzez jakiś rodzaj zachowania się (Popek 2008; 111–112). Projekcja w tym

znaczeniu zbliżona jest do ekspresji swobodnej lub inaczej ekspresji naturalnej. Polega ona na spontanicznym i nieintencjonalnym uzewnętrznieniu, wyrażaniu treści psychicznych w formach symbolicznych lub w przedmiotach fizycznych, np. ruch, rysowanie, konstruowanie itp. Przy uwzględnieniu powyższych rozważań należy stwierdzić, że kolor ma szczególny charakter i może być wykorzystywany jako symbol, na który rzutowane są emocje. Zdaniem Popka projekcja w zjawiskach barwy ma dwa znaczenia i dotyczy dwóch procesów. Po pierwsze jest to „kreowanie swojego świata w wytworze plastycznym” (Popek 2008; 123). Po wtóre wtedy, gdy mamy do czynienia z percepcją zjawisk barwnych, której częścią jest preferencyjny wybór koloru. Zachodzi wówczas zjawisko rzutowania własnych stanów emocjonalnych na obiekt bądź elementy tego obiektu (wybór przez akceptację bądź negację). Tym obiektem, któremu osoba odbierająca przypisuje określone wartości, może być zestaw kolorów w postaci układanki barwnej – czyli test (Popek 2008; 123). Wykorzystaliśmy w metodzie BPZ kolory, by poprzez mechanizm projekcji mogło być odczytywane emocjonalne nastawienie do różnych dziedzin aktywności zawodowej.

Komponent emocjonalny wartościowania badany jest za pomocą barwy, wykorzystywanej jako nośnik emocji. Uczeń wybiera kolory, którymi rekonstruuje poprzez emocje indywidualne zachowania. Upodobania kolorystyczne wyrażają subiektywne właściwości jednostki, jej doświadczenie indywidualne (edukację i rozwój) oraz wpływy geograficzno-kulturowe. Istnieją dyskusje na temat tego, czy barwa w sposób obiektywny wyraża emocje, czy też upodobania mają charakter obiektywny, ponadczasowy, czy też są pochodną subiektywnych doświadczeń. Jednym z modeli wyjaśniających jest *teoria pola* K. Levina (1967). Zgodnie z nią szeroko pojęte zachowanie jest wypadkową wewnętrznych motywów jednostki i tego, co wynika z kontekstu sytuacyjnego, kulturowego i społecznego. Idąc tym tropem myślenia można przyjąć, że znaczenie, jakie jednostka nadaje barwie wynika z interakcji indywidualnych doświadczeń oraz szerszego kontekstu ponadindywidualnego. Teorie i badania podążające w tych kierunkach dopełniają się i stanowią bogactwo podejść do funkcjonowania jednostki, są więc kompatybilne i nie muszą się wykluczać. Przedstawicielem podejścia, które zakłada, że symbol ma wiele wymiarów i jest strukturą złożoną z warstw indywidualnych i zbiorowych jest Riceur (1975) który scharakteryzował kolory następująco:

1. Biały
  - szukanie prawdy o sobie, poszukiwanie tożsamości, poszukiwanie nowych idei,
  - osamotnienie, izolację od innych egocentryzm, wyobcowanie,
  - przenikliwość, nonkonformizm, indywidualizm,
  - duchowość, dziewiczość, nicość.
2. Szary:
  - poczucie kompetencji, mądrość,
  - depresja, niezaangażowanie, brak samoakceptacji,
  - ostrożność, umiar w zachowaniu, pasywność,
  - ubóstwo, rozważa, pokuta, logika.
3. Żółty:
  - aktywność poznawcza, oświecenie, twórczość, intelektualna bystrość,
  - spontaniczność, ufność, ekspresję, emocjonalną żywość,

- towarzyskość, empatia, aktywność społeczna,
  - boskość, moc, sława, podtrzymywanie życia, zazdrość.
4. Pomarańczowy:
- praca zespołowa, uporządkowanie, produktywność, kompetencje,
  - impulsywność, niecierpliwość, aktywność emocjonalna, energia,
  - ambicja i duma, wysokie aspiracje, konsekwencje w dążeniu do celu, silna potrzeba samorealizacji,
  - radość, władzę, pychę.
5. Czerwony:
- uzdolnienia ogólne, krytycyzm, subiektywizm,
  - witalność, gwałtowność, zmienność, impulsywność, agresywność,
  - odwaga, silna wola, zmienność, pobudzenia, wyrażający gwałtowność, emocjonalne pobudzenie, aktywność w działaniu,
  - ogień, namiętność, rewolucję, ekspansję, seksualizm.
6. Fioletowy:
- sprawne myślenie i intuicja, badawcze podejście do świata,
  - łagodna uczuciowość, wrażliwość, znoszenie poczucia winy, trudności w emocjonalnym przystosowaniu, melancholia,
  - władczość i szlachetność, rozwój uczuć wyższych, niezdecydowanie, skłonność do pasji,
  - godność, wyniosłość, niekonwencjonalność, duchowość, magiczność.
7. Różowy:
- rozwój umysłowy, dziecinność, konformizm,
  - empatia, współczucie, życzliwość, lękliwość, opiekuńczość, koncentracja na sobie,
  - kobiecość, zależność od innych, troskliwość,
  - przyjaźń, wrażliwość, wsparcie.
8. Brązowy:
- wiedza, dążenie do rozwoju umysłowego,
  - potrzeba wewnętrznej stabilizacji i bezpieczeństwa, niepokój, zahamowanie emocjonalne, samotność, lęk przed zmysłowością i miłością,
  - niskie poczucie godności, niedowartościowanie, solidność, wyciszona witalność,
  - oszczędność, surowość, samotność.
9. Granatowy:
- inteligencja, krytycyzm, analityczne myślenie, poszukiwanie prawdy,
  - emocjonalna równowaga, uspokojenie, głębie uczuciowe,
  - towarzyskość, kobiecość, dążenie do akceptacji i popularności, wierność w przyjaźni, romantyzm,
  - bezkres, głębia, wieczność, nieskończoność, tęsknota.
10. Błękitny:
- inteligencja, umiarkowany krytycyzm, intuicja,
  - zapotrzebowanie na spokój wewnętrzny i bezpieczeństwo, wrażliwość emocjonalna, brak cierpliwości,
  - potrzeba osłabionej aktywności, wyciszenia i równowagi; poszukiwanie dystansu wobec otoczenia,
  - wieczność, nieskończoność, tęsknota, macierzyństwo, wiara.

11. Zielony:

- poznawcze opanowanie, intelektualna zaradność, dobry poziom percepcji zmysłowej,
- dojrzałość i harmonia emocjonalna. Stałość emocjonalna,
- aktywność, chęć działania, poczucie dumy,
- świeżość, niewinność, ulotność, młodość.

12. Czarny:

- sztywność poznawcza, odrzucanie racje innych,
- skłonność do pesymizmu, bunt, skłonności depresyjne,
- upór, zachowania egocentryczne i aspołeczne,
- ciemność, zło, tajemnica
- Test BPZ służy do badania afektywnej struktury osobowości człowieka (Heiss et al., 1995; 16). Badacze ci zakładają, że afektywność jest jednym z najbardziej podstawowych jej wymiarów. Autorzy traktują barwę jako „środek badania afektywności” (tamże: 20). Zdają sobie sprawę ze zmieniającego się kontekstu znaczeniowego, jednak starają się nadać barwie obiektywny charakter. W badaniu zaś wykorzystują nie jakość wybieranych kolorów, ale ich układy.

Kolejny kierunek będący źródłem TBPZ odnosi się do Testu Kolorów M. Luschera (1969) i Testu Kolorowych Kwadratów Agnieszki Weysenhoff (1991). U tych autorów barwy mają znaczenie całkowicie subiektywne i podlegają każdorazowo indywidualnej ocenie w procesie wartościowania. Podstawowym założeniem przyjętym przez wyżej wymienionych badaczy jest to, że „emocje pozytywne wyrażamy kolorami lubianymi, a negatywne nie lubianymi” (Weysenhoff 1991; 60). Projekcja wiąże się ze wspomnianym powyżej procesem wartościowania.

Max Luscher (A. Weysenhoff 1991; 43) traktuje kolor jako nośnik emocji. Wprowadził kontrast do analizy życia emocjonalnego, dzieląc kolory na przyjemne i przykre. Uwzględnił przy tym subiektywny charakter reagowania na barwę. Badał nimi potrzeby psychiczne oraz poziom ich zaspokojenia i frustracji.

Test Kolorowych Kwadratów A. Weysenhoff (1991) wykorzystuje barwę do badania zaburzeń emocjonalnych u osób dorosłych. W swojej koncepcji autorka posłużyła się wybranymi sferami życia człowieka. Wyodrębniła 9 podstawowych obszarów, które najczęściej podlegają emocjonalnemu wartościowaniu. Są nimi matka, ojciec, zdrowie, praca, przyszłość, ludzie wokół, partner, taki jestem, taki chcę być. W pierwszej części badany przypisuje subiektywną wartość kolorystyczną wybranym sferom, w drugiej części dokonuje podziałów na kolory najbardziej i najmniej lubiane. Kolor otrzymuje wartość liczbową zależnie od stopnia, w jakim się subiektywnie wydał sympatyczny, lubiany bądź nie. Autorka skupiła się na tym, czym zaproponowana barwa jest dla jednostki. Dużym walorem tej metody jest jej psychometryczny charakter (Popek, 2008).

Test Barwy Preferencji Zawodowych nawiązuje do omawianych powyżej tradycji metod diagnostycznych. W konstrukcji testu wykorzystane zostało zjawisko projekcji emocji, aby dotrzeć do świata potrzeb i emocji, szczególnie tych, które dotyczą zawodowej sfery życia. Jednocześnie nadaliśmy jej walor psychometryczny. Wykorzystaliśmy rozwiązania A. Weysenhoff (1991), według której kolory stanowią sferę subiektywną, której wartość nadaje jednostka. Kategorie obszarów aktywności zawodowej, zostały ułożone w taki sposób, że każdy obszar opisaliśmy operacyjnie poprzez pozycje (zdania) wyrażające konkretne formy aktywno-

ści. Formy te zyskują wartość psychometryczną, która przekłada się na wartość całej kategorii zawodowej. Dzięki temu w analizie jakościowej można uchwycić wewnętrzne zróżnicowanie danej kategorii. Przyjęte zostało założenie, by ilość pozycji opisujących kategorię była na tyle duża, by uzyskać wartość psychometryczną, a na tyle mała, by nie było efektu rozpraszania emocji u badanego.

3.2. Struktura testu

Struktura testu opiera się na faktycznych, bądź potencjalnych aktywnościach jednostki, bowiem celem badania jest diagnoza dominujących w życiu jednostki faktycznych lub potencjalnych aktywności zawodowych. Pozycje testowe zostały ujęte w pięć kategorii dotyczących:

- nauki
- przyrody
- kategorii artystyczno-twórczej
- techniczno-manualnej
- pracy z ludźmi.

W formie operacyjnej są one opisane przez konkretne zachowania, będące składowymi opisującymi powyższe kategorie. Badany za pomocą kolorów wyraża nastawienie emocjonalne do owych składowych. Nastawienie wobec całej kategorii jest ich sumą. Emocje w stosunku do operacyjnych zachowań wyrażane są poprzez wybór kolorów. Każdej składowej badany nadaje znaczenie kolorując trzy pola, lub wybierając trzy kolorowe kwadraty (w zależności od wersji testu), układając je na wyznaczonych polach. W drugiej kolejności badany nadaje subiektywne znaczenie poszczególnym kolorom. Kolor uznany subiektywnie za najbardziej lubiany, sympatyczny otrzymuje 6 punktów, najmniej lubiany 1 punkt. W ten sposób każdy obszar może być opisany zarówno poprzez kolory, jak i sumę znaczeń (nastawień emocjonalnych). Otrzymuje się w ten sposób mapę sfer aktywności z uwzględnieniem wartościowania każdej z nich. Jest to znakomity materiał diagnostyczny, będący wstępem rozmowy doradczej. Rozwinięcie perspektyw, jakie daje metoda, znaleźć można w rozdziale dotyczącym interpretacji wyników.

Bodźcami wyzwalającymi emocje są następujące pozycje testowe:

1. W kategorii *nauka*:
  - Lubię czytać.
  - Lubię się uczyć.
  - Chętnie rozwiązuję zadania i zagadki.
  - Chciałbym odkrywać nowe rzeczy.
2. W kategorii *przyroda*:
  - Chętnie oglądam programy przyrodnicze.
  - Lubię obserwować przyrodę.
  - Lubię pielęgnować rośliny.
  - Chciałbym, opiekować się zwierzętami.

3. W kategorii *artystyczno-twórczej*:
  - Chętnie maluję, rysuję.
  - Lubię konkursy i występy artystyczne.
  - Chętnie wycinam, składam, sklejam różne rzeczy.
  - Lubię bawić się przy muzyce.
4. W kategorii *techniczno-manualnej*:
  - Lubię obserwować pracę maszyn, np. dźwigu, koparki.
  - Chętnie buduję z klocków.
  - Lubię składać i rozkładać coś, żeby zobaczyć, jak działa.
  - Chciałbym umieć naprawiać różne rzeczy.
5. W kategorii odnoszącej się do *pracy ludźmi*:
  - Chętnie bawię się w gry zespołowe.
  - Chętnie pomagam kolegom i koleżankom.
  - Lubię rozmawiać z rówieśnikami.
  - Lubię brać udział w organizacji zabaw.

Test zawiera 20 pozycji (zdań). Rozwiązanie polega na tym, aby badany uczeń po przeczytaniu (czasem z pomocą badającego) ułożył widoczne na planszy kolory jako swą odpowiedź. Ponieważ test jest oparty na projekcji, badany, tak szybko jak potrafi, ma „odpowiedzieć” układając wybrane przez siebie kolory (mogą być zwielokrotnione – ten sam kolor może być użyty, np. trzykrotnie) pod zdaniem, na trzech pustych polach.

4. Psychometryczne właściwości Testu Barw Preferencji Zawodowych (TBPZ)

4.1. Informacje ogólne. Rozkłady wyników

Badania służące standaryzacji nowopowstałego narzędzia Testu Barw Preferencji Zawodowych (TBPZ) przeprowadzone zostały przez zespół w składzie: Jolanta Pułka, Barbara Ostafińska-Molik i Szymon Czaplński. Badania prowadzone były w okresie od 1.10.2010 do 31.01.2011 wśród uczniów uczęszczających do szkół podstawowych do klas 1–3 z reprezentatywnej próby ogólnopolskiej. Badaniami objęto uczniów we wszystkich szesnastu województwach Polski, w następujących miejscowościach:

- województwo świętokrzyskie: Kielce, Sandomierz, Zagnańsk
- województwo łódzkie: Łódź, Radomsko, Wielgomłyny
- województwo kujawsko-pomorskie: Bydgoszcz, Grudziądz, Złotniki Kujawskie
- województwo warmińsko-mazurskie: Olsztyn, Pisz, Straduny
- województwo mazowieckie: Warszawa, Żyrardów, Zalesie Górne
- województwo śląskie: Bielsko-Biała, Pszczyna, Strumień
- województwo opolskie: Opole, Kluczbork, Komprachcice
- województwo lubuskie: Gorzów Wielkopolski, Nowa Sól, Kozuchów
- województwo pomorskie: Gdańsk, Sopot, Łąg
- województwo podkarpackie: Rzeszów, Przemyśl, Radymno
- województwo lubelskie: Lublin, Biała Podlaska, Przybysławice
- województwo podlaskie: Białystok, Łomża, Gródek
- województwo zachodnio-pomorskie: Szczecin, Gryfice, Barwice
- województwo wielkopolskie: Poznań, Gniezno, Krzymów
- województwo dolnośląskie: Wrocław, Oleśnica, Cieszków.

W sumie badaniami objęto 1004 uczniów – z czego do analizy wykorzystano kwestionariusze, które spełniały kryteria przyjęcia do analizy. Stąd ostateczna próba stanowiła łącznie 926 kwestionariuszy.

W poniższych tabelach przedstawiono dane dotyczące rozkładu danych dla zależności: płeć a klasa, płeć a miejsce zamieszkania i płeć a wiek badanych.

Opis analizowanej próby N = 926

Tabela 1. Rozróżnienie pomiędzy liczbą jednostek w poszczególnych klasach a płcią badanych

Tabela krzyżowa: klasa a płeć			Płeć		Ogółem
			Dziewczęta	Chłopcy	
Klasa	klasa 1	Liczebność	150	129	279
		% z płeć	31,4%	28,7%	30,1%
	klasa 2	Liczebność	159	164	323
		% z płeć	33,3%	36,5%	34,9%
	klasa 3	Liczebność	168	156	324
		% z płeć	35,2%	34,7%	35,0%
Ogółem		Liczebność	477	449	926
		% z płeć	100,0%	100,0%	100,0%

Tabela 2. Rozróżnienie pomiędzy liczbą jednostek w poszczególnych miejscach zamieszkania a płcią badanych

Tabela krzyżowa: miejsce zamieszkania a płeć			Płeć		Ogółem
			Dziewczęta	Chłopcy	
miejsce zamieszkania	miasto wojewódzkie	Liczebność	141	158	299
		% z płeć	29,6%	35,2%	32,3%
	miasto do 100 tys.	Liczebność	173	147	320
		% z płeć	36,3%	32,7%	34,6%
	wieś i miasteczko do 10 tys.	Liczebność	163	144	307
		% z płeć	34,2%	32,1%	33,2%
Ogółem		Liczebność	477	449	926
		% z płeć	100,0%	100,0%	100,0%

Tabela 3. Rozróżnienie pomiędzy liczbą jednostek w poszczególnym wieku a płcią badanych

Tabela krzyżowa: wiek a płeć			Płeć		Ogółem
			Dziewczęta	Chłopcy	
Wiek	6 lat	Liczebność	11	6	17
		% z płeć	1,2%	,7%	1,8%
	7 lat	Liczebność	146	129	272
		% z płeć	15,7%	13,9%	29,6%
	8 lat	Liczebność	155	161	315
		% z płeć	16,8%	17,4%	34,2%
	9 lat	Liczebność	165	153	316
		% z płeć	17,8%	16,5%	34,3%
Ogółem		Liczebność	477	449	926
		% z płeć	100,0%	100,0%	100,0%

Rozkład wyborów poszczególnych kolorów przez respondentów

W tabelach nr 4, 5, 6, 7, 8, 9 zestawiono dane dotyczące wyboru poszczególnych kolorów przez respondentów, poczynając od danych dotyczących preferowanego koloru na pozycji pierwszej (najbardziej lubiany – tabela nr 4) a kończąc na danych z pozycji szóstej (kolor najmniej lubiany – tabela nr 9).

Tabela 4. Kolory z pierwszej pozycji

		Częstość	Procent	Procent ważnych	Procent skumulowany
Ważne	czerwony	259	28,0	28,0	28,0
	żółty	143	15,4	15,4	43,4
	zielony	111	12,0	12,0	55,4
	niebieski	261	28,2	28,2	83,6
	czarny	139	15,0	15,0	98,6
	biały	13	1,4	1,4	100,0
	Ogółem	926	100,0	100,0	

Tabela .5 Kolory z drugiej pozycji

		Częstość	Procent	Procent ważnych	Procent skumulowany
Ważne	czerwony	213	23,0	23,0	23,0
	żółty	200	21,6	21,6	44,6
	zielony	171	18,5	18,5	63,1
	niebieski	219	23,7	23,7	86,7
	czarny	94	10,2	10,2	96,9
	biały	29	3,1	3,1	100,0
	Ogółem	926	100,0	100,0	

Tabela 6. Kolory z trzeciej pozycji

		Częstość	Procent	Procent ważnych	Procent skumulowany
Ważne	czerwony	163	17,6	17,6	17,6
	żółty	218	23,5	23,5	41,1
	zielony	233	25,2	25,2	66,3
	niebieski	177	19,1	19,1	85,4
	czarny	79	8,5	8,5	94,0
	biały	56	6,0	6,0	100,0
	Ogółem	926	100,0	100,0	

Tabela 7. Kolory z czwartej pozycji

		Częstość	Procent	Procent ważnych	Procent skumulowany
Ważne	czerwony	164	17,7	17,7	17,7
	żółty	171	18,5	18,5	36,2
	zielony	247	26,7	26,7	62,9
	niebieski	153	16,5	16,5	79,4
	czarny	85	9,2	9,2	88,6
	biały	106	11,4	11,4	100,0
	Ogółem	926	100,0	100,0	

Tabela 8. Kolory z piątej pozycji

		Częstość	Procent	Procent ważnych	Procent skumulowany
Ważne	czerwony	71	7,7	7,7	7,7
	żółty	117	12,6	12,6	20,3
	zielony	116	12,5	12,5	32,8
	niebieski	83	9,0	9,0	41,8
	czarny	202	21,8	21,8	63,6
	Biały	337	36,4	36,4	100,0
	Ogółem	926	100,0	100,0	

Tabela 9. Kolory z szóstej pozycji

		Częstość	Procent	Procent ważnych	Procent skumulowany
Ważne	czerwony	57	6,2	6,2	6,2
	żółty	77	8,3	8,3	14,5
	zielony	49	5,3	5,3	19,8
	niebieski	25	2,7	2,7	22,5
	czarny	332	35,9	35,9	58,3
	Biały	386	41,7	41,7	100,0
	Ogółem	926	100,0	100,0	

Tabela nr 10 zawiera częstości wszystkich wybieranych przez respondentów pozycji: od 1 do 6, od najbardziej lubianego do najmniej lubianego koloru na pozycji skali przez respondentów. Tabela różnicuje dane ze względu na płeć.

Tabela 10. Częstości wyboru kolorów z wszystkich pozycji: od 1 do 6

		Płeć		Odpowiedzi	
		Kobieta	Mężczyzna	N	Procent
Kolory z pozycji: od1 do6	Czerwony	441	415	856	18,5%
	Żółty	443	366	809	17,5%
	Zielony	411	400	811	17,5%
	Niebieski	438	397	835	18,0%
	Czarny	378	351	729	15,7%
	Biały	274	316	590	12,7%
Ogółem		2385	2245	4630	100,0%

4.2. Rzetelność

Rzetelność TBPZ sprawdzono za pomocą zgodności wewnętrznej kategorii alfa Cronbacha oraz metody połówkowej.

Moc dyskryminacyjna pozycji i zgodność wewnętrzna

Zgodność wewnętrzna TBPZ oceniana ocenianej na podstawie współczynnika *alfa Cronbacha* obliczonego dla całej próby wynosi prawie 0,7 (dokładnie 0,685) – jest zadawalająca.

Dane *alfa Cronbacha* dla poszczególnych kategorii przedstawiono w tabeli.

Tabela 11. Wynik alfa Cronbacha

Kategorie preferencji	<i>alfa Cronbacha</i>
NAUKA	0,446
PRZYRODA	0,539
ARTYSTYCZNO-TWÓRCZA	0,360
TECHNICZNO-MANULANA (PRAKTYCZNA)	0,394
LUDZIE	0,415

Niskie i niezadawalające wyniki zgodności wewnętrznej w poszczególnych kategoriach, mogą wynikać z faktu, że liczba tworzących je pozycji wynosi 4 na 20. (Najniższy wynik uzyskano w kategorii artystyczno-twórczej).

Tabela 12. Analiza rzetelności metodą alfa Cronbacha

	Średnia skali po usunięciu pozycji	Wariancja skali po usunięciu pozycji	Korelacja pozycji Ogółem	Alfa Cronbacha po usunięciu pozycji
PYT_1	217,88	689,743	,231	,677
PYT_2	219,11	686,862	,202	,679
PYT_3	220,29	701,852	,085	,692
PYT_4	218,75	667,738	,306	,670
PYT_5	218,89	685,094	,206	,679
PYT_6	219,35	674,118	,222	,678
PYT_7	219,41	677,235	,220	,678
PYT_8	218,84	670,126	,279	,672
PYT_9	218,54	672,134	,275	,673
PYT_10	219,00	671,426	,246	,675
PYT_11	218,78	665,744	,307	,669
PYT_12	219,34	662,086	,277	,672
PYT_13	219,00	668,781	,273	,673
PYT_14	218,90	661,386	,284	,671
PYT_15	218,80	662,962	,306	,669
PYT_16	219,30	664,140	,284	,671
PYT_17	219,55	683,037	,152	,686
PYT_18	218,94	651,400	,343	,665
PYT_19	218,68	652,355	,338	,666
PYT_20	218,66	652,719	,335	,666

Korelacje poszczególnych pytań między sobą mają dość zbliżoną do siebie wartość (poza dwoma pytaniami). Dość niską moc dyskryminacyjną mają pytania nr 3 i 17. Największą mocą dyskryminacyjną charakteryzuje się pytanie nr 19.

Analiza rzetelności metodą połówkową

Metoda połówkowa pozwala na oszacowanie rzetelności pomiaru na podstawie jednokrotnego badania tej samej grupy respondentów tym samym testem.

Rzetelność powyższego testu zbadana metodą połówkową wynosi 0,693. Współczynnik Spearmana-Browna w tym przypadku jest taki sam przy założeniu równej i nierównej długości testu. Korelacja między połówkowa r-Pearsona między wyodrębnionymi połówkami wynosi 0,530.

4.3. Trafność

4.3.1. Interkorelacje skali

Analiza interkorelacji dowodzi, że wszystkie kategorie TBPZ korelują ze sobą pozytywnie. Najwyższa korelacja, na wysokości $r = ,363$, występuje pomiędzy kategorią artystyczno-twórczą i kategorią ludzie. Takich korelacji należałoby oczekiwać, ponieważ kategorie te obejmują elementy ważne ze względu na ogólną wrażliwość jednostki, skłonność do empatii. Ktoś,

którego posiada wrażliwość artystyczną ma potrzebę bycia z innymi oraz ma potrzebę tworzenia dla innych.

Podobnie wysoką korelację odnajdujemy pomiędzy kategorią przyroda i ludzie ($r = ,321$). Na przykład ktoś, kto lubi ludzi, na ogół „nie zrobi krzywdy” przyrodzie

Pozostałe Korelacje między pięcioma kategoriami preferencji przedstawia poniższa tabela.

Tabela 13. Interkorelacje między skalami

		NAUKA	PRZYRODA	ART_TWÓR	PRAK	LUDZIE
NAUKA	Korelacja Pearsona	1	,261**	,333**	,193**	,297**
	Istotność (dwustronna)		,000	,000	,000	,000
PRZYRODA	Korelacja Pearsona	,261**	1	,236**	,071*	,321**
	Istotność (dwustronna)	,000		,000	,030	,000
ART_TWÓR	Korelacja Pearsona	,333**	,236**	1	,156**	,363**
	Istotność (dwustronna)	,000	,000		,000	,000
TECHN. MAN.	Korelacja Pearsona	,193**	,071*	,156**	1	,113**
	Istotność (dwustronna)	,000	,030	,000		,001
LUDZIE	Korelacja Pearsona	,297**	,321**	,363**	,113**	1
	Istotność (dwustronna)	,000	,000	,000	,001	
* . Korelacja jest istotna na poziomie 0.05						
** . Korelacja jest istotna na poziomie 0.01						

Analiza korelacji między wynikami danych kategorii a przypisanymi do nich pytaniami przedstawionych w tabeli nr 14 pozwala dostrzec wysokie korelacje między nimi. Dane te świadczą o trafności danych pozycji. Najwyższe korelacje (od $r = 0,712$ do $r = 0,602$) zachodzą między pytaniami: 2, 15, 16 i 19. Pytania te budują kategorię *przyroda*. Największą korelację uzyskują pytania z kategorii przyroda (pyt_15, pyt_16).

Tabela 14. Korelacje między kategoriami a budującymi je pytaniami

NAUKA		PYT_6	PYT_12	PYT_18	PYT_20
NAUKA	Korelacja Pearsona	,585**	,647**	,656**	,563**
	Istotność (dwustronna)	,000	,000	,000	,000
PRZYRODA		PYT_2	PYT_15	PYT_16	PYT_19
PRZYRODA	Korelacja Pearsona	,602**	,712**	,663**	,615**
	Istotność (dwustronna)	,000	,000	,000	,000
ARTYSTYCZNO-TWÓRCZA		PYT_1	PYT_9	PYT_13	PYT_14
ART_TWÓR	Korelacja Pearsona	,505**	,589**	,598**	,642**
	Istotność (dwustronna)	,000	,000	,000	,000
TECHNICZNO-MANULANA (PRAKTYCZNA)		PYT_3	PYT_5	PYT_7	PYT_17
TECHN. MAN	Korelacja Pearsona	,615**	,459**	,636**	,659**
	Istotność (dwustronna)	,000	,000	,000	,000
LUDZIE		PYT_4	PYT_8	PYT_10	PYT_11
LUDZIE	Korelacja Pearsona	,629**	,614**	,599**	,570**
	Istotność (dwustronna)	,000	,000	,000	,000

** Korelacja jest istotna na poziomie 0.01 (dwustronnie).

Korelacje między dwiema skrajnościami (pozycją najbardziej lubianą i najmniej lubianą) zawiera tabela nr 15.

Zgodnie z założeniami, wybór pozycji najbardziej lubianej i najmniej lubianej ujemnie ze sobą korelują. Zachodzi wyraźna współzależność. Współczynnik korelacji wzrasta wraz z łączeniem dwóch najbardziej lubianych i nielubianych kolorów. Pokazuje to stosunek sumy ilości wybieranych kolorów na pozycji najbardziej lubianej 6/5 do najbardziej nielubianej 1/2.

Zależność tę obserwujemy we wszystkich poszczególnych kategoriach.

Tabela 15. Korelacje pozycji skrajnych liczba kolorów 6 do 1 i 6/5 do 1/2 w poszczególnych kategoriach

NAUKA		nauka_1	nauka_1/2
nauka_6	Korelacja Pearsona	-,241**	
	Istotność (dwustronna)	,000	
nauka_6/5	Korelacja Pearsona		-,567**
	Istotność (dwustronna)		,000
PRZYRODA		przyroda_1	przyroda_1/2
przyroda_6	Korelacja Pearsona	-,237**	
	Istotność (dwustronna)	,000	
przyroda_6/5	Korelacja Pearsona		-,514**
	Istotność (dwustronna)		,000
ARTYSTYCZNO-TWÓRCZA		artystyczno- -twórcza 1	artystyczno- -twórcza 1/2
artystyczno- -twórcza_6	Korelacja Pearsona	-,231**	
	Istotność (dwustronna)	,000	
artystyczno- -twórcza_6/5	Korelacja Pearsona		-,537**
	Istotność (dwustronna)		,000
TECHNICZNO-MANUALNA (PRAKTYCZNA)		techniczno- -manualna _1	techniczno- -manualna ½
techniczno- -manualna _6	Korelacja Pearsona	-,272**	
	Istotność (dwustronna)	,000	
techniczno- -manualna _6/5	Korelacja Pearsona		-,572**
	Istotność (dwustronna)		,000
LUDZIE		ludzie _1	ludzie ½
ludzie _6	Korelacja Pearsona	-,250**	
	Istotność (dwustronna)	,000	
ludzie_6/5	Korelacja Pearsona		-,542**
	Istotność (dwustronna)		,000
**. Korelacja jest istotna na poziomie 0.01 (dwustronnie).			

4.3.2. Struktura czynnikowa TBPZ

W tabeli poniżej przedstawiono rezultaty analizy czynnikowej z całej próby. Dokonano rotacji ortogonalnej Varimax.

Tabela 16. Macierz rotowanych czynników

	Czynnik					
	1	2	3	4	5	6
PYT_14	,419					
PYT_9	,409					
PYT_11	,389					
PYT_4	,379				,229	
PYT_20	,321					
PYT_19	,286	,246				
PYT_13	,283					
PYT_8	,260				,259	
PYT_1	,235					
PYT_15		,651				
PYT_2		,492				
PYT_16	,295	,409				
PYT_17			,520			
PYT_3			,462			
PYT_7			,399			,221
PYT_12				,634		
PYT_18	,283			,351		
PYT_6				,302		
PYT_10					,527	
PYT_5						,516

Uzyskane struktury czynników w znacznej mierze potwierdzają poczynione przez autorów założenia, choć niezupełnie pokrywają się z wyodrębnionymi kategoriami:

- NAUKA (to główny czynnik 4 i 3 pozycje czynnika)
- PRZYRODA (to główny czynnik 2 i 4 pozycje czynnika)
- ARTYSTYCZNO-TWÓRCZA (to główny czynnik 1 i 4 pozycje) – czynnik ten wchodzi również w kategorie: ludzie i nauka.
- TECHNICZNO-MANUALNA (to główny czynnik 3 i 3 pozycje).
- LUDZIE (to główny czynnik 5 i 3 pozycje).

Analizując całkowite wyjaśnienie wariancji, dla ostatniego czynnika wynosi ono ponad 53%. Wartość ta informuje, iż taka część jest tłumaczona przez utworzone czynniki.

4.3.3. Analiza różnic międzygrupowych

Analizując wpływ **wieku** na poszczególne kategorie (pozycje lubiane oraz nie lubiane) zauważa się, że czynnik ten nie różnicuje badanej grupy (Tab. 17).

Tabela 17. Analiza międzygrupowa z uwzględnieniem wieku

		Suma kwadratów	Df	Średni kwadrat	F	Istotność
nauka_1	Między grupami	11,315	3	3,772	1,055	,368
	Wewnątrz grup	3275,641	916	3,576		
	Ogółem	3286,955	919			
nauka_6	Między grupami	13,376	3	4,459	,984	,400
	Wewnątrz grup	4151,389	916	4,532		
	Ogółem	4164,765	919			
nauka_1/2	Między grupami	10,753	3	3,584	,630	,596
	Wewnątrz grup	5211,990	916	5,690		
	Ogółem	5222,743	919			
nauka_5/6	Między grupami	23,215	3	7,738	1,199	,309
	Wewnątrz grup	5910,653	916	6,453		
	Ogółem	5933,868	919			
przyroda_1	Między grupami	18,392	3	6,131	2,057	,104
	Wewnątrz grup	2729,599	916	2,980		
	Ogółem	2747,990	919			
przyroda_6	Między grupami	34,797	3	11,599	2,436	,063
	Wewnątrz grup	4360,769	916	4,761		
	Ogółem	4395,565	919			
przyroda_1/2	Między grupami	85,633	3	28,544	4,921	,002
	Wewnątrz grup	5313,279	916	5,801		
	Ogółem	5398,912	919			
przyroda_5/6	Między grupami	29,189	3	9,730	1,393	,243
	Wewnątrz grup	6397,801	916	6,984		
	Ogółem	6426,990	919			
art_twór_1	Między grupami	3,393	3	1,131	,498	,684
	Wewnątrz grup	2081,090	916	2,272		
	Ogółem	2084,483	919			
art_twór_6	Między grupami	4,514	3	1,505	,446	,720
	Wewnątrz grup	3090,007	916	3,373		

	Ogółem	3094,522	919			
art_twór_1/2	Między grupami	9,019	3	3,006	,674	,568
	Wewnątrz grup	4084,247	916	4,459		
	Ogółem	4093,265	919			
art_twór_5/6	Między grupami	6,109	3	2,036	,414	,743
	Wewnątrz grup	4502,690	916	4,916		
	Ogółem	4508,799	919			
tech_manu_1	Między grupami	5,913	3	1,971	,505	,679
	Wewnątrz grup	3571,474	916	3,899		
	Ogółem	3577,387	919			
tech_manu_6	Między grupami	22,774	3	7,591	2,391	,067
	Wewnątrz grup	2907,991	916	3,175		
	Ogółem	2930,765	919			
tech_manu_1/2	Między grupami	3,128	3	1,043	,190	,903
	Wewnątrz grup	5037,088	916	5,499		
	Ogółem	5040,216	919			
tech_manu_5/6	Między grupami	21,191	3	7,064	1,381	,247
	Wewnątrz grup	4686,075	916	5,116		
	Ogółem	4707,265	919			
ludzie_1	Między grupami	3,412	3	1,137	,439	,725
	Wewnątrz grup	2370,654	916	2,588		
	Ogółem	2374,065	919			
ludzie_6	Między grupami	,805	3	,268	,072	,975
	Wewnątrz grup	3401,907	916	3,714		
	Ogółem	3402,712	919			
ludzie_1/2	Między grupami	39,562	3	13,187	2,721	,043
	Wewnątrz grup	4439,203	916	4,846		
	Ogółem	4478,765	919			
ludzie_5/6	Między grupami	17,264	3	5,755	1,088	,353
	Wewnątrz grup	4846,579	916	5,291		
	Ogółem	4863,843	919			

4.4. Normalizacja

Jak wspomniano na wstępie, testem TBPZ przebadano próbę ogólnopolską, która składała się z 926 osób, w tym z 477 dziewcząt i 449 chłopców. Osoby objęte badaniem, były uczniami szkół, które dobrano losowo, dlatego uznać należy ją za próbę o charakterze reprezentatywnym. Jednostki dobrano w obszarze 3 warstw:

1. z miast wojewódzkich
2. z miast do 100 tys. mieszkańców
3. ze wsi i z miasteczek do 10 tys. mieszkańców

Tabela 18. Odchylenie standardowe i średnie z poszczególnych kategorii z uwzględnieniem płci

	DZIEWCZĘTA		CHŁOPCY		OGÓŁEM	
	$\bar{x}$	s	$\bar{x}$	s	$\bar{x}$	s
NAUKA	46,74	8,963	44,83	9,490	45,82	9,267
PRZYRODA	47,05	8,722	45,34	9,657	46,22	9,222
ART_TWÓR	48,90	7,399	46,61	8,347	47,79	7,951
TECHN. MAN	42,93	8,624	45,07	8,649	43,97	8,698
LUDZIE	48,08	8,152	45,31	8,300	46,73	8,336

Tabela 19. Odchylenie standardowe i średnie z poszczególnych kategorii (pozytywnych kontra negatywnych) z uwzględnieniem płci

Kategorie	DZIEWCZĘTA		CHŁOPCY	
	$\bar{x}$	S	$\bar{x}$	s
NAUKA_P	36,38	13,388	34,04	13,701
NAUKA_N	10,37	5,677	10,79	5,639
PRZYRODA_P	36,31	13,458	34,64	14,690
PRZYRODA_N	10,74	6,088	10,70	6,428
ARTYSTYCZNO-TWÓRCZA_P	39,41	11,347	36,13	12,476
ARTYSTYCZNO-TWÓRCZA_N	9,49	5,021	10,49	5,454
TECHN. MAN	31,68	12,141	34,12	12,942
TECHN. MAN_N	11,25	5,043	10,94	5,634
LUDZIE_P	38,50	12,228	34,35	12,342
LUDZIE_N	9,58	5,176	10,96	5,393

W tabelach od nr 20 do 28 znajdują się normy stenowe. Analizy, w których kontrolowano szereg zmiennych wykazał, że przy ocenie niektórych wartości płeć odgrywa istotną rolę, dlatego obliczono osobno normy dla dziewcząt i chłopców. Biorąc pod uwagę dane uzyskane w toku analizy, należy podkreślić, że są to normy dla dzieci w wieku od 6 do 9 lat.

Tabela 20. wartości stenowe globalnego wartościowania. Normy dla dziewcząt

STENY	Nauka	Przyroda	Artystyczno- -twórcza	Techniczno- -manualna	Ludzie
1	0–28	0–29	0–34	0–24	0–31
2	29–33	30–33	35–37	26–29	32–35
3	34–37	34–38	38–41	30–34	36–39
4	38–42	39–42	42–45	35–38	40–43
5	43–46	43–47	46–48	39–42	44–48
6	47–51	48–51	49–52	43–47	49–52
7	52–55	52–55	53–56	48–51	53–56
8	56–60	56–60	57–60	52–55	57–60
9	61–64	61–64	61–63	56–60	61–64
10	65 i pow.	65 i pow.	64 i pow.	62 i pow.	65 i pow.

Tabela 21. Zakres wyników dla dziewcząt

STENY	Nauka	Przyroda	Artystyczno- -twórcza	Techniczno- -manualna	Ludzie
Niski	Do 42	Do 42	Do 45	Do 38	Do 43
Średni	43 – 51	43 – 55	46 – 52	39 – 47	44 – 52
Ponadprzeciętny	52 +	56 +	53 +	48 +	53 +

Tabela 22. Wartości stenowe globalnego wartościowania. Normy dla chłopców

STENY	Nauka	Przyroda	Artystyczno- -twórcza	Techniczno- -manualna	Ludzie
1	0–25	0–26	0–29	0–27	0–28
2	26–30	27–30	30–34	28–32	29–32
3	31–35	31–35	35–38	33–36	33–37
4	36–40	36–40	39–42	37–40	38–41
5	41–44	41–45	43–46	41–45	42–45
6	45–49	46–50	47–50	46–49	46–49
7	50–54	51–54	51–54	50–53	50–53
8	55–59	55–59	55–59	54–58	54–57
9	60–63	60–64	60–63	59–62	58–60
10	64 i pow.	65 i pow.	65 i pow.	63 i pow.	62 i pow.

Tabela 23. Zakres wyników dla chłopców

STENY	Nauka	Przyroda	Artystyczno- -twórcza	Techniczno- -manualna	Ludzie
Niski	Do 40	Do 40	Do 42	Do 40	Do 41
Średni	41 – 49	41 – 50	43 – 50	41 – 49	42 – 49
Ponadprzeciętny	50 +	51 +	51 +	50 +	50 +

Nasycenie pozytywnym wartościowaniem.

Tabela 24. Wartości stenowe pozytywnego wartościowania. Normy dla dziewcząt

STENY	Nauka	Przyroda	Artystyczno- -twórcza	Techniczno- -manualna	Ludzie
1	0 – 8	0 – 9	0 – 16	0 – 7	0 – 14
2	9 – 14	10 – 16	17 – 21	8 – 13	15 – 20
3	15 – 21	17 – 22	22 – 28	14 – 19	21 – 26
4	22 – 28	23 – 29	29 – 33	20 – 25	27 – 32
5	29 – 34	30 – 36	34 – 39	26 – 31	33 – 38
6	35 – 42	37 – 43	40 – 45	32 – 37	39 – 44
7	43 – 48	44 – 49	46 – 50	38 – 43	45 – 50
8	49 – 55	50 – 58	51 – 56	44 – 49	51 – 56
9	56 – 62	59 – 64	57 – 62	50 – 55	57 – 62
10	63 +	65 +	63 +	56 +	63 +

Tabela 25. Zakres wyników dla dziewcząt

STENY	Nauka	Przyroda	Artystyczno- -twórcza	Techniczno- -manualna	Ludzie
Niski	0 – 28	0 – 29	0 – 33	0 – 25	0 – 32
Średni	29 – 42	30 – 43	34 – 45	26 – 37	33 – 44
Ponadprzeciętny	43 +	44 +	46 +	38 +	45 +

Tabela 26. Wartości stenowe pozytywnego wartościowania. Normy dla chłopców

STENY	Nauka	Przyroda	Artystyczno- -twórcza	Techniczno- -manualna	Ludzie
1	0 – 8	0 – 5	0 – 11	0 – 5	0 – 9
2	9 – 14	6 – 12	12 – 17	6 – 13	10 – 15
3	15 – 21	13 – 19	18 – 23	14 – 21	16 – 22
4	22 – 28	20 – 27	24 – 29	22 – 27	23 – 28
5	29 – 35	28 – 34	30 – 36	28 – 34	29 – 34
6	36 – 42	35 – 41	37 – 42	35 – 40	35 – 40
7	43 – 48	42 – 49	43 – 48	41 – 47	41 – 46
8	49 – 55	50 – 56	49 – 54	48 – 53	47 – 52
9	56 – 62	57 – 64	55 – 61	54 – 60	53 – 59
10	63 +	65 +	62 +	61 +	60 +

Tabela 27. Zakres wyników dla chłopców

STENY	Nauka	Przyroda	Artystyczno- -twórcza	Techniczno- -manualna	Ludzie
Niski	0 – 28	0 – 27	0 – 29	0 – 27	0 – 28
Średni	29 – 42	28 – 41	30 – 42	28 – 40	29 – 40
Ponadprzeciętny	43 +	42 +	43 +	41 +	41 +

4.5. Interpretacja wyników

Etapy przygotowania interpretacji testu

Etap 1. Przegląd rozkładu barw w poszczególnych kategoriach.

Porównanie rozkładu barw w kategoriach o najwyższych oraz o najniższych wartościach (im wyższa wartość liczbową w danej kategorii tym większa podświadoma akceptacja przedstawionej kategorii).

Podczas rozmowy należy dowiedzieć się, czy najniższy wynik liczbowy oddaje stałe negatywne nastawienie do kategorii (obszaru zawodowego) czy raczej jest wynikiem zakłócających uprzedzeń (np. „nauczyciel mnie nie lubi”, wstydzę się odpowiadać).

Generalnie wysokie wartości mogą świadczyć o dużym potencjale motywacyjnym badanego. Generalnie niskie wartości mogą sugerować deficyty w sferze motywacyjnej (depresja, apatia, lęk i inne).

Etap 2. Porównanie poszczególnych kategorii pod kątem odchylenia szacowanej średniej (wyniki bardziej spłaszczone, wyniki wysokie – niskie).

Etap 3. Analiza ogólnego wyniku punktowego (czy wyniki przyjmują wartości wysokie w stosunku do maksimum punktów).

Etap 4. Przegląd wyborów wewnątrz kategorii – czy występują skrajne wybory (np. w tym samym zdaniu badany dał dwukrotnie ocenę najwyższą „6” i jeden raz najniższą „1”). Zagadnienie to wymaga pogłębionej analizy podobnie jak w pkt 1.

Etap 5. Analiza układu kolorów na bazie protokołu – w jakim stopniu (jak często) występują kolory skrajnie pozytywne i i skrajnie negatywne.

Poniżej przedstawiono prawdopodobne opisy uczniów osiągających określony poziom w danych kategoriach.

Tabela 28. Poziom, wartość, opis w poszczególnych kategoriach testu

Lp.	Kategoria testu	Poziom, wartość i opis		
		Niska	Średnia	Ponadprzeciętna
1.	Nauka	<p>Uczeń:</p> <ul style="list-style-type: none"> Nie lubi uczyć się, odrabiać lekcji, nie jest samodzielny w nauce nie interesuje się zdobywaniem wiedzy 	<p>Uczeń:</p> <ul style="list-style-type: none"> rozumie prawa otaczającego świata, lecz nie stanowi to jego pasji nauka generalnie nie stanowi dla niego problemu 	<p>Uczeń:</p> <ul style="list-style-type: none"> posiada ciekawość poznawczą, przejawia zainteresowanie nauką i zdobywaniem wiedzy poszukuje informacji źródłowych
2.	Przyroda	<p>Uczeń:</p> <ul style="list-style-type: none"> środowisko naturalne nie jest dla niego ważne, nie lubi zajmować się organizmami żywymi: roślinami i zwierzętami 	<p>Uczeń:</p> <ul style="list-style-type: none"> potrafi poruszać się w świecie ekologii, choć to nie jest „jego żywioł” podoba mu się prace pośród przyrody, ale bez poczucia, że stanowi to jego drogę edukacyjną 	<p>Uczeń:</p> <ul style="list-style-type: none"> potrzebuje żywego kontaktu ze światem roślin i zwierząt. pasjonuje się obserwacją i badaniem przyrody,
3.	Artystyczno-twórcza	<p>Uczeń:</p> <ul style="list-style-type: none"> nie ma zdolności artystycznych, nie jest twórczy ani kreatywny w rozwiązywaniu problemów lubi konkretne działania, potrzebuje precyzyjnych instrukcji 	<p>Uczeń:</p> <ul style="list-style-type: none"> potrafi myśleć niestandardowo, choć często bywa także bierny i odtwórczy raczej nie ulega stereotypom, choć czasem lubi myśleć konformistycznie 	<p>Uczeń:</p> <ul style="list-style-type: none"> kreuje nowe pomysły, myśli niekonwencjonalnie i rozwija swoje talenty, ma rozbudowaną wyobraźnię lubi być inicjatorem

4.	Techniczno- -manualna	Uczeń: <ul style="list-style-type: none"> • nie lubi świata masz i urządzeń technicznych, • nie podobają mu się zawody techniczne, • nie lubi prac ręcznych. 	Uczeń: <ul style="list-style-type: none"> • posiada elementarne zdolności manualno-mechaniczne • lubi budować i naprawiać, ale nie jest to jego pasja 	Uczeń: <ul style="list-style-type: none"> • na co dzień interesuje się nowinkami i zdobyczami techniki • lubi kontakt ze „światem rzeczy” – maszynami i urządzeniami.
5.	Ludzie	Uczeń: <ul style="list-style-type: none"> • nie lubi pracować w grupie • nie ma dyspozycji do wspierania, inicjowania i pomagania 	Uczeń: <ul style="list-style-type: none"> • posiada dobre relacje z innymi ludźmi • jest empatyczny i skuteczny w rozwiązywaniu problemów 	Uczeń: <ul style="list-style-type: none"> • w życiu i w pracy musi mieć kontakt z ludźmi • lubi kierować innymi i im pomagać

Źródło: opracowanie własne.

5. Zastosowanie testu Barwy Preferencji Zawodowych

5.1. Zasady posługiwania się testem

Badane jest dziecko w przedziale 7–10 roku życia, czyli uczeń klasy I, II, III szkoły podstawowej. Przeprowadzenie testu powinna poprzedzić krótka rozmowa z rodzicami i dzieckiem. Ważne jest wprowadzenie miłej, spokojnej atmosfery. Należy zadbać o to, aby stworzyć dziecku dobre warunki do pracy, o jego wygodny sposób siedzenia przy stole.

Przed rozpoczęciem pracy badający upewnia się czy dziecko rozróżnia kolory, zadając na przykład pytania typu: jakiego koloru jest trawa, jaki kolor ma dojrzały pomidor i tym podobne, lub wykorzystując kartoniki testu *jakiego koloru jest kartonik*. W przypadku braku umiejętności rozróżniania kolorów test nie może być przeprowadzony. Przed rozpoczęciem rozwiązywania testu należy wprowadzić dziecko w czekające go zadanie, ułożyć planszę i kolorowe kartoniki przed oczami na biurku i szczegółowo wyjaśnić na czym zadanie będzie polegało, że będzie układało kolorowe kartoniki na pustych polach pod zapisanym zdaniem, jako swoją odpowiedź na zawarty problem w zdaniu. Badający zaznacza, aby uczeń traktował wypełnienie testu jako przyjemność, że nie będzie musiał wyjaśniać, dlaczego tak, a nie inaczej dobiera kolory i że powinien wypełniać kolorami test tak szybko jak potrafi, bez zbędnego zastanowienia, w sposób spontaniczny wybierając kolor, który w pierwszej kolejności wpadnie mu do głowy, bez przerw i bez pomocy badającego. Na najczęściej stawiane pytanie przez uczniów *czy można obok siebie ułożyć ten sam kolor*, badający wyjaśnia, że każde pole powinno być założone kolorem dowolnie przez niego wybranym, czyli jednakowym również, jeśli uzna, że tak chce.

WAŻNE! W trakcie rozmowy wstępnej badający upewnia się, czy uczeń potrafi czytać ze zrozumieniem. W razie słabej umiejętności czytania przez ucznia, badający czyta na głos treść przedstawioną na planszy.

Po wstępnym nawiązaniu kontaktu, mającym na celu zwiększenie poczucia rozluźnienia i bezpieczeństwa dziecka oraz potwierdzeniu, że uczeń rozumie zasady, przystępuje się do wykonania testu. Projekcja nie może być przerywana. Dla otrzymania maksymalnie obiektywnych wyników, zachowuje się podobne warunki projekcji. Istotny jest stały schemat kolejności rozłożenia kolorowych prostokątów na stole w wersji papierowej, równolegle do oczu dziecka, aby nie stwarzać sytuacji, że któryś z kolorów jest preferowany przez badającego. Najkorzystniejsze warunki oświetleniowe, to światło dzienne, chociaż nie zawsze będzie to możliwe ze względu na warunki lokalne

5.2. Procedura wykonania testu

Test BPZ został skonstruowany tak, aby stworzyć możliwość badania również w sytuacji, gdzie nie można korzystać z pomocy komputera. Niżej przedstawiono procedury zarówno dla wersji elektronicznej, jak i papierowej. W obydwu wersjach test składa się z planszy w kolorze neutralnym (szarym) i protokołu badania, oraz zestawu kolorowych prostokątów.

Na planszy (wzór umieszczono w aneksie) pozycje testowe mają postać zdań w formie twierdzącej, na przykład „lubię czytać”. Pozycje charakteryzują ujęte kategorie zawodowe. Pod każdym hasłem widnieją trzy puste pola w kształcie prostokątów, które uczeń zapełni wybranymi przez siebie kolorami. Wzory kolorów (barw) umiejscowione zostały w górnej części planszy.

5.2.1. Instrukcja – wersja elektroniczna

W wersji elektronicznej wypełnianie testu polega na przeciąganiu kolorów myszką na odpowiednie pola.

Po przeprowadzeniu rozmowy wstępnej i omówieniu sposobu wypełniania testu, przed rozpoczęciem pracy, uczeń otrzymuje niezależnie od instrukcji pisanej, polecenie słowne:

„Przeczytaj pierwsze hasło – (zdanie dotyczące czynności)) i pomaluj (przesuwając kolor myszką) wszystkie trzy pola – takimi, jak chcesz kolorami. Możesz dowolnie wybierać (tak jak czujesz) spośród 6 barw. Następnie przeczytaj kolejne hasło i znów pokoloruj 3 pola – aż do ostatniego zdania”.

WAŻNE – w przypadku uczniów słabo czytających, treść planszy czyta badający.

Wypełniony i podliczony przez program protokół pojawi się na ekranie monitora po zakończeniu drugiego etapu, polegającego na przedstawieniu przez dziecko swoich emocji w stosunku do kolorów. Aby odczytać i zinterpretować test, trzeba wiedzieć, które kolory dziecko lubi, a których nie.

Kluczem do interpretacji wypowiedzi ucznia jest uporządkowanie barw na skali. Skala pojawi się na ekranie po wypełnieniu wszystkich pól. Na skali porządkowane są kolory według polecenia: *„Pierwsze górne pole zamaluj tym kolorem, który najbardziej lubisz”.* Po wykonaniu polecenia wybrany kolor zniknie z ekranu.

Następne polecenie: *„Pomaluj ostatnie pole kolorem, który jest przez Ciebie najmniej lubiany”.* Kolor ten zniknie z ekranu po wykonaniu zadania. Polecenie ostatnie: *„Czyste pola (drugie, trzecie, czwarte, piąte) zamaluj pozostałymi kolorami, od najbardziej lubianego do najmniej lubianego.”*

Koniec projekcji.

Podliczanie wyników – wersja elektroniczna

W wersji elektronicznej wybierane przez badanego kolory automatycznie będą pojawiać się na skali w kolejności, od najbardziej, do najmniej lubianego. Barwy uznane subiektywnie za najbardziej lubiane które otrzymały 6 5,4 punkty, określają emocje pozytywne. Kolory najmniej lubiane które otrzymały 3,2,1 punkty określają emocje negatywne ze zwiększającym się natężeniem. W obliczaniu pozytywnego stosunku emocjonalnego do danej kategorii posługujemy się sumą ważoną wyborów pozytywnych. Sumujemy wybory uznane za pozytywne, dodając wszystkie punkty 6, 5, 4. Obliczamy też globalny stosunek emocjonalny, stosując wszystkie wybory, dodając wszystkie wyniki liczbowe w każdej kategorii. Wybory skrajne: 6 pkt. oraz 1 pkt. stanowią ważne wartości przy rozmowie doradczej. Wówczas badający dowie się, poprzez stawianie pytań, co spowodowało że uczeń użył np. koloru najbardziej lubianego lub najbardziej nie lubianego „w tym miejscu”.

Przez zsumowanie punktów dla wszystkich użytych kolorów w każdej kategorii, otrzymuje się wymierną wartość liczbową. Maksymalna ilość punktów w poszczególnych kategoriach wynosi 72 (12 zdań pomnożone przez 6 pkt.). W każdym zdaniu można uzyskać maksymalnie 18 pkt. (3 kolory o najwyższej wartości –6 pkt). Do podliczania wyników służy protokół. Jeśli procedura badania przebiegała prawidłowo, wypełniony kolorami wraz ze skalą i podliczony protokół pojawi się na ekranie monitora jako ostatni etap badania. W wersji papierowej podliczenia wykonuje badający. Wydrukowany protokół z ręcznie zapisanymi normami, uwagami i spostrzeżeniami winien pozostać w dokumentacji ucznia.

5.2.2. Instrukcja– wersja papierowa

Do przeprowadzenia testu w wersji papierowej potrzebne jest przygotowanie narzędzia w postaci:

- wydrukowanych: planszy z hasłami i blankietu protokołu dla komfortu badania plansza powinna być powiększona do wymiaru A4.
- zestawu kartoników w każdym z sześciu kolorów (3 w każdym kolorze), o wymiarach dostosowanych do wielkości pól.
- kompletu kredek potrzebnych badającemu do zaznaczania kolorów na protokole oraz listy kategorii z pozycjami.

W protokole pozycje (zdania) są pogrupowane w następujące kategorie zawodowe: naukę, przyrodę, artystyczno-twórczą, techniczno-manualną, pracę z ludźmi.

Wszystkie zdania są ponumerowane – te same numery występują w kluczu, jak i na planszy testu. W protokole nie ma zapisanych zdań, lecz podane są wyłącznie ich numery.

Na planszy testu, którą wypełnia uczeń zdania nie są podane w kolejności związanej z poszczególnymi kategoriami. Są one „rozsypane”, aby uczeń nie sugerował się już udzielonymi odpowiedziami.

Zadaniem badającego jest zaznaczenie w protokole, przy numerze zdania, koloru, jakim uczeń oznaczył zdanie. Czynność ta powinna być wykonywana równocześnie z uczniem, ponieważ użyte prostokąty odkłada się na miejsce. Kolor biały zaznacza się „X” aby białe pole nie sprawiało wrażenia niewypełnionego.

Po stworzeniu przez ucznia skali preferencji barw, badający wpisuje w pole protokołu wartości liczbowe przyporządkowane przez ucznia użytemu kolorowi.

Barwy uznane subiektywnie za: najbardziej lubiane, które otrzymały sześć, pięć i cztery punkty, określają emocje pozytywne ze zmniejszającym się natężeniem. Kolory najmniej lubiane, którym przyporządkowano trzy, dwa i jeden punkt, określają emocje negatywne ze zwiększającym się natężeniem. W obliczaniu pozytywnego stosunku emocjonalnego do danej kategorii posługujemy się sumą ważoną wyborów pozytywnych. Sumujemy wybory uznane za pozytywne, dodając wszystkie punkty 6, 5, 4. Obliczamy też globalny stosunek emocjonalny, stosując wszystkie wybory, dodając wszystkie wyniki liczbowe w każdej kategorii.

Po wypełnieniu całego protokołu następuje podsumowanie wyników w każdej kategorii.

Tak wypełniony protokół służy interpretacji wyników. Przykłady interpretacji pokazano w rozdziale 6 jako „analiza przypadków”.

Przed rozpoczęciem pracy, uczeń otrzymuje niezależnie od instrukcji pisanej, polecenie słowne:

„Przeczytaj pierwsze hasło (zdanie) i ułóż na pustych polach takie, jak chcesz kolory. Możesz dowolnie wybierać, tak jak czujesz, spośród 6 barw.”

Badający zaznacza kredką użyty przez ucznia kolor na protokole, przy odpowiednim numerze zdania.

Następne polecenie *„odłóż na miejsce prostokąty.”*

Kolejne polecenie brzmi: *„przeczytaj kolejne zdanie i ułóż na trzech polach wybrane przez siebie kolory.”*

Uczeń układa kolorowe prostokąty, pod każdym hasłem aż do ostatniego, za każdym razem po wykonaniu, odkładając prostokąty na miejsce. Badający w tym czasie zaznacza kredkami użyte przez ucznia kolory na protokole, aby zarejestrować i utrwalić przebieg testu. Znakem „X” zaznacza się kolor biały.

Ważne! W przypadku uczniów słabo czytających, treść planszy czyta badający.

Sporządzenie skali przez badanego

Aby odczytać i zinterpretować test, trzeba wiedzieć, które kolory dziecko lubi, a których nie.

W drugim etapie, polegającym na przedstawieniu przez dziecko swoich emocji w stosunku do kolorów powstanie indywidualna skala „preferencji barw”.

Kluczem do odczytania wypowiedzi jest uporządkowanie barw na skali „preferencja barw” umieszczonej w dolnej części protokołu. Skalę tworzy badany uczeń, odpowiadając kolejno na pytania: Pytanie pierwsze: *„który kolor najbardziej lubisz?”*.

Badający zaznacza tym kolorem pierwsze pole (6) na skali, chowając równocześnie dany prostokąt.

Następnie badający pyta *„który kolor jest przez ciebie najmniej lubiany?”*.

Badający nanosi wskazany kolor na pole ostatnie oznaczone 1 i chowając prostokąt.

Pytanie ostatnie: *„Przedstaw pozostałe kolory w kolejności od najbardziej lubianego do najmniej lubianego”*

Badający zaznacza czyste pola (drugie, trzecie, czwarte, piąte) wskazanymi kolorami.

Koniec projekcji.

Podliczanie wyników w protokole

Barwa uznana subiektywnie za najbardziej lubianą otrzymuje 6 punktów, najmniej lubiana 1 punkt. Wybory punktowane najwyżej (6,5,4 pkt) należą do wyborów pozytywnych, ze zmniejszającym się natężeniem, wybory 3,2,1 oceniane są jako ujemne (negatywne) mniej lubiane, pokazują ujemne (negatywne) emocje ze zwiększającym się nasileniem, co wynika z tworzonej przez badanego skali.

W ten sposób, przez zsumowanie w protokole punktów dla wszystkich użytych kolorów w każdej kategorii, otrzymuje się łączną wartość liczbową (wynik surowy podlegający normalizacji). Maksymalna liczba punktów w każdej kategorii wynosi 72,

Test wraz z protokołem, wypełnione zgodnie z opisanymi wyżej regułami i ręcznie zapisanymi normami, spostrzeżeniami, pozostają w dokumentacji ucznia.

5.3. Perspektywy zastosowania testu

Uwzględniając budowę testu, należy zdawać sobie sprawę, że badany uruchamia te wewnętrzne odczucia, o które był w teście pytany. Psychika posługując się kolorami, wyrzuca swoje odczucia względem szeroko w teście ujętych kategorii zawodowych, często nieuświadomianych jeszcze przez ucznia. Wykonując test BPZ, uczeń nie ulega silnym wpływom szkolnych schematów, odpowiada zgodnie ze swoim sposobem odczuwania otaczającej go rzeczywistości. Zastosowanie projekcji jako określenia emocji, do użytych kategorii zawodowych, dostarcza wartościowego materiału umożliwiającego zadawanie pytań, *czym kierowałeś się, dlaczego, czy wolisz* itp. We wczesnym wieku szkolnym test może być wskaźnikiem uzdolnień oraz ujawnienia niedostatków rozwojowych. Test może dostarczyć wiedzy na temat tego czego uczeń chce, czym chciałby się zajmować. W klasach I–III nie jest testem badającym *stricte* preferencje zawodowe, na to jest jeszcze za wcześnie. Może być wskaźnikiem rozwoju upodobań „w stronę...” lub ich braku. Jest to ważny element orientacji zawodowej, dziecko uczy się siebie. Ponadto może wskazywać (przykład Dominika) niepokój z czymś związany (używanie skrajnych kolorów). Dla każdego, w tym również dziecka, poznanie, uświadomienie osobistego potencjału może być interesującym doświadczeniem, ważnym w planowaniu własnych działań. Zestawienie wyników w poszczególnych kategoriach może stworzyć pewien obraz osobowości, za pomocą którego uczeń dowie się, lub utwierdzi, co jest dla niego najwyższą wartością, a także, co mógłby poprawić z korzyścią dla siebie. Ponadto wysokie wyniki w jednej kategorii mogą być wyznacznikiem *mocnych stron* pomocnych w planowaniu edukacji zawodowej. Test uniemożliwia celowe zafałszowania, ponieważ badany nie jest w stanie przewidzieć, jak wybierane kolory będą oceniane, ani przewidzieć interpretacji odpowiedzi.

6. Jakościowa interpretacja wyników testu

Interpretacja wymaga na podstawie protokołu przeanalizowania wyników badanego, przez pryzmat zagadnień zawartych w poniższych punktach. Na ich podstawie powinna odbyć się rozmowa doradcza.

6.1. Zagadnienia do analizy

Wynik testu odpowiada na kilka pytań. Pierwsze z nich jest kluczowe z punktu widzenia preferencji zawodowych. Pozostałe służą przede wszystkim stawianiu hipotez weryfikowanych w rozmowie doradczej.

Pytanie pierwsze. Jakie na aktualnym etapie rozwoju obszary aktywności są najbardziej preferowane przez badanego, a jakie najmniej? Jest to kluczowe pytanie z punktu widzenia zastosowania testu. Aby na nie odpowiedzieć, należy sporządzić rozkład obliczonych wyników przeliczając wynik surowy (z protokołu) na wynik znormalizowany. Im wyższy wynik, tym większa akceptacja przedstawionej kategorii. Sposób sumowania wyników przedstawiany jest w części poświęconej procedurze badawczej.

Drugie pytanie dotyczy stopnia ambiwalencji w przeżywaniu poszczególnych kategorii. Na ile emocje są spójne, a na ile brak w nich jednorodności? Odpowiedź na to pytanie jest możliwa po porównaniu wyników pozytywnych do negatywnych dla poszczególnej kategorii (a także w poszczególnych pozycjach testowych). Duża rozbieżność świadczy o konfliktach wewnętrznych dotyczących danej kategorii. Powinno to być wstępem do rozmowy z uczniem na temat określonej kategorii, poszukiwanie przyczyn ambiwalencji (np. nauczyciel negatywnie wpływający na sferę, rodzic deprecjonujący daną aktywność).

Pytanie trzecie. Jak wygląda ogólne zaangażowanie badanego? Na ile uczeń jest osobą aktywną, poszukującą i eksperymentującą, a przez to kreującą własną tożsamość zawodową; a na ile osobą mało zmotywowaną, bierną i mało angażującą się w życiowe wyzwania.

Interpretacja wyników

Wyniki z protokołu przeniesione do poniższej tabeli ułatwią interpretację pierwszego zagadnienia.

Tabela 29. Suma punktów wyborów pozytywnych i całego wyniku.

Lp.	Kategoria	Wartości liczbowe wyborów pozytywnych (lubianych) (+)	Wynik przeliczony dla pozytywnego wartościowania (STENY)	Opis	Łączna wartość (Liczba punktów ogółem)	Wynik przeliczony dla łącznego wartościowania (STENY)	Opis (niski, średni ponadprzeciętny)
1.	Nauka						
2.	Przyroda						
3.	Artystyczno- -twórcza						
4.	Techniczno- -manualna						
5.	Ludzie						

Odpowiedź na drugi punkt zagadnień do analizy, jest możliwa po porównaniu wyników pozytywnych i negatywnych. Duża rozbieżność może świadczyć o konfliktach wewnętrznych dotyczących danej kategorii.

Tabela 30. Porównanie wyborów najwyższych (6, 5, pkt.) i najniższych (1, 2)

Lp.	Kategoria	liczba wyborów 6 i 5		liczba wyborów 1 i 2		Stosunek sum liczb wyborów 6 i 5 do 1 i 2	
1.	Nauka						
2.	Przyroda						
3.	Artystyczno- -twórcza						
4.	Techniczno- -manualna						
5.	Ludzie						
Razem							

W odpowiedzi na trzecie pytanie, pomocna będzie rozmowa doradcza z rodzicami i dzieckiem.

6.2. Analiza przypadków

W celu prześledzenia efektów uzyskanych przy pomocy testu BPZ przedstawione zostaną trzy przykłady uczniów przebadanych testem. Artur i Robert są braćmi. Obaj byli badani dwukrotnie. Kiedy Artur był uczniem klasy III i IV, Robert chodził do klasy II i III. Między chłopcami jest niewielka różnica wieku, tylko 13 miesięcy.

Są mieszkańcami małopolskiej wsi.

Opis wyników testu Artura

Tabela 31. Preferencja kolorów. Artur, III klasa

Skala wartości	Barwa	Liczba punktów
+	Zielony	6
	Żółty	5
	czerwony	4
-	niebieski	3
	Biały	2
	Czarny	1

Tabela 32. Preferencja kolorów. Artur, IV klasa

Skala wartości	Barwa	Liczba punktów
+	zielony	6
	czerwony	5
	niebieski	4
-	żółty	3
	biały	2
	czarny	1

Tabela 33. Suma punktów wyborów pozytywnych i całego wyniku. Artur, III klasa

Lp.	Kategoria	Wartości liczbowe wyborów pozytywnych (lubianych) (+)	Wynik przeliczony dla pozytywnego wartościowania (STENY)	Opis	Łączna Wartość (Liczba punktów ogółem)	Wynik przeliczony dla łącznego wartościowania (STENY)	Opis (niski, średni ponadprzeciętny)
1.	Nauka	36	6	średni	45	6	ponadprz.
2.	Przyroda	60	9	ponadprz.	60	9	ponadprz.
3.	Artystyczno-twórcza	60	9	ponadprz.	60	9	ponadprz.
4.	Techniczno-manualna	60	9	ponadprz.	60	9	ponadprz.
5.	Ludzie	60	10	ponadprz.	60	9	ponadprz.

Tabela 34. Suma punktów wyborów pozytywnych i całego wyniku. Artur, IV klasa

Lp.	Kategoria	Wartości liczbowe wyborów pozytywnych (lubianych) (+)	Wynik przeliczony dla pozytywnego wartościowania (STENY)	Opis	Łączna wartość (Liczba punktów ogółem)	Wynik przeliczony dla łącznego wartościowania (STENY)	Opis (niski, średni ponadprzeciętny)
1.	Nauka	36	6	średni	49	6	średni
2.	Przyroda	44	7	Ponad Przeciętn	56	8	ponadp
3.	Artystyczno-twórcza	37	6	Średni	49	6	średni
4.	Techniczno-manualna	44	7	Ponadp	56	8	ponadp
5.	Ludzie	44	7	Ponadp	56	8	ponadp

Tabela 35. Rozkład kolorów skrajnych w poszczególnych kategoriach (o największej i najmniejszej wartości). Artur III klasa

Lp.	Kategoria	Liczba wyborów 6 i 5		Liczba wyborów 1 i 2		Stosunek sum liczby wyborów 6 i 5 do 1 i 2	
		6	5	1	2	+	-
1.	Nauka	3	2	2	2	5	4
2.	Przyroda	4	4	0	0	8	0
3.	Artystyczno-twórcza	4	4	0	0	8	0
4.	Techniczno-manualna	4	4	0	0	8	0
5.	Ludzie	4	4	0	0	8	0
Razem		19	18	2	0		

Tabela 36. Rozkład kolorów skrajnych w poszczególnych kategoriach (o największej i najmniejszej wartości). Artur IV klasa

Lp.	Kategoria	Liczba wyborów 6 i 5		Liczba wyborów 1 i 2		Stosunek sum liczby wyborów 6 i 5 do 1 i 2	
		6	5	1	2	+	-
1.	Nauka	3	3	1	1	6	2
2.	Przyroda	4	4	0	0	8	0
3.	Artystyczno-twórcza	3	3	1	1	6	2
4.	Techniczno-manualna	4	4	0	0	8	0
5.	Ludzie	4	4	0	0	8	0
Razem		18	18	2	2		

Opis wyników testu Roberta

Tabela 37. Preferencja kolorów. Robert, II klasa

Skala wartości	Barwa	Liczba punktów
+	niebieski	6
	żółty	5
	zielony	4
-	biały	3
	czerwony	2
	czarny	1

Tabela 38. Preferencja kolorów. Robert, III klasa

Skala wartości	Barwa	Liczba punktów
+	zielony	6
	niebieski	5
	żółty	4
-	czerwony	3
	biały	2
	czarny	1

Tabela 39. Suma punktów wyborów pozytywnych i całego wyniku. Robert, II klasa

Lp.	Kategoria	Wartości liczbowe wyborów pozytywnych (lubianych) (+)	Wynik przeliczony dla pozytywnego wartościowania (STENY)	Opis	Łączna wartość (Liczba punktów ogółem)	Wynik przeliczony dla łącznego wartościowania (STENY)	Opis (niski, średni, ponadprzeciętny)
1.	Nauka	55	8	ponad	61	9	ponad.
2.	Przyroda	49	7	ponad	55	8	ponad.
3.	Artystyczno-twórcza	56	9	ponad	56	8	ponad.
4.	Techniczno-manualna	38	6	średni	48	6	średni
5.	Ludzie	54	9	ponad	57	9	ponad.

Tabela 40. Suma punktów wyborów pozytywnych i całego wyniku. Robert, II klasa

Lp.	Kategoria	Wartości liczbowe wyborów pozytywnych (lubianych (+))	Wynik przeliczony dla pozytywnego wartościowania (STENY)	Opis	Łączna wartość (Liczba punktów ogółem)	Wynik przeliczony dla łącznego wartościowania (STENY)	Opis (niski, średni ponadprzeciętny)
1.	Nauka	57	9	ponad	60	9	ponadp.
2.	Przyroda	50	8	ponad	54	7	ponad.
3.	Artystyczno- -twórcza	55	9	ponad	59	8	ponad.
4.	Techniczno- -manualna	41	7	ponad	52	7	ponad.
5.	Ludzie	57	9	ponad	55	8	ponad.

Tabela 41. Rozkład kolorów skrajnych w poszczególnych kategoriach (o największej i najmniejszej wartości) Robert II klasa

Lp.	Kategoria	Liczba wyborów 6 i 5		Liczba wyborów 1 i 2		Stosunek sum liczby wyborów 6 i 5 do 1 i 2	
		6	5	1	2	+	-
1.	Nauka	6	3	0	0	9	0
2.	Przyroda	4	1	0	0	5	0
3.	Artystyczno- -twórcza	3	2	0	0	5	0
4.	Techniczno- -manualna	3	0	0	2	3	2
5.	Ludzie	2	6	0	0	8	0
Razem		18	12	0	2		

Tabela 42. Rozkład kolorów skrajnych w poszczególnych kategoriach (o największej i najmniejszej wartości) Robert III klasa

Lp.	Kategoria	Liczba wyborów 6 i 5		Liczba wyborów 1 i 2		Stosunek sum liczby wyborów 6 i 5 do 1 i 2	
		6	5	1	2	+	-
1.	Nauka	5	3	0	0	8	0
2.	Przyroda	3	4	0	1	7	1
3.	Artystyczno- -twórcza	6	3	0	1	9	1
4.	Techniczno- -manualna	6	1	0	4	7	4
5.	Ludzie	4	2	1	0	6	1
Razem		24	13	1	6		

Z rozmowy z mamą wynikało, że obaj chłopcy nie sprawiają kłopotów wychowawczych, uczą się raczej dobrze. Mimo niewielkiej różnicy wieku, czym innym wolą zajmować się w wolnym czasie. Arturowi zależy na tym, aby tak, jak tata umiał w gospodarstwie wszystko zrobić. Robertowi mniej na tym zależy. Chłopcy są radośni, o szkole opowiadają w samych pozytywach. Mimo codziennego pokonywania dwukilometrowego odcinka leśnej drogi do gimbusa, lubią do niej chodzić, również w zimie. Artura interesuje naprawianie różnych rzeczy, Roberta nie. Podczas takich robót zwykle chętnie asystuje Arturowi lubiącemu coś naprawiać, rozkręcać. Artur wykazuje większe zdolności manualne, bardzo lubi działać praktycznie. Chętnie pomaga w gospodarstwie Robert natomiast wolny czas woli spędzać przy komputerze, lub ogląda telewizję.

Gdy szkoła zorganizowała wycieczkę do kopalni soli w Wieliczce, w której chłopcy wcześniej nie byli, Robert bardzo ucieszył się z wyjazdu, Artur nie pojechał, a zaoszczędzone pieniądze przeznaczył na kupno części do zepsutej motorynki.

Porównanie wyników Artura z obydwu badań.

Porównanie ogólnych wyników z klasy trzeciej i czwartej wskazuje, zachowanie kolejności w preferencji kategorii. Artur zmienił emocje do kolorów, nie zmienił emocji do kategorii. Kolorów nie lubianych użył on tylko w kategorii *nauka*. Świadczy to o niepokoju związanym z nauką. Jego przyczyny weryfikowała późniejsza rozmowa. Artur lekko się zacina. Dużo wolniej czyta niż młodszy brat, z którym jest tu porównywany. W związku z tym niechętnie „zagląda do książki”. W pozostałych kategoriach w obydwu badaniach używał wyłącznie kolorów emocjonalnie pozytywnych. Sugeruje to, że Artur czuje się dobrze w wielu działaniach, szczególnie praktycznych, wskazuje więc emocje pozytywne tam, gdzie czuje się pewnie. Z punktu widzenia tożsamości zawodowej pozytywnym zjawiskiem jest eksperymentowanie ucznia. Na tym etapie edukacji należy to traktować jako cel, zwiększający motywację do uczenia się, do korzystania z wiedzy zawartej w podręcznikach szkolnych.

Porównanie wyników Roberta z obydwu badań

Wystąpiły pewne zmiany w preferencji kolorów, ale mimo tej zmiany pozostało skojarzenie określonego zachowania z aktualnie uznawanym za ulubiony (lub nie) kolor i przyporządkowania mu tej samej wartości liczbowej. Np.: w klasie II, najbardziej ulubionym był kolor niebieski (6 pkt.), którym oznaczył on odpowiedź „lubię się uczyć”. W klasie III kolorem ulubionym był kolor zielony (6 pkt.) i tym kolorem wyraził „lubię się uczyć”.

Przykład ten uzmysławia, że istotną rolę przy analizowaniu wyników testu ma przyporządkowanie wartości liczbowej aktualnie lubianym, lub nie kolorom i to „przeliczenie na punkty” przy podsumowaniu kategorii ma zasadnicze znaczenie.

Najwyższe wartości liczbowe w kategorii *nauka* oraz częstość wyborów kolorów lubianych mogą sugerować, że Robert lubi dowiadywać się nowych rzeczy, lubi się uczyć.

Porównanie ogólnych wyników z klasy drugiej i trzeciej wskazuje, że kolejność preferowanych bardziej lub mniej kategorii niewiele się zmieniła. Nadal uczenie się „nowego” jest przez chłopca najbardziej preferowane.

Informacje udzielone przez matkę chłopców, przy ich udziale podczas rozmowy, znalazły potwierdzenie w wynikach testu BPZ, co obu chłopców ucieszyło. Zrozumieli, że każdy z nich jest zdolny, ale do czegoś innego.

Opis wyników testu Dominika

Trzecim z opisanych przykładów, jest przypadek Dominika.

Dominik miał w chwili badania 8 lat i 10 miesięcy. Uczył się w drugiej klasie szkoły podstawowej, w dużym mieście.

Tabela 43. Preferencja kolorów

Skala wartości	Barwa	Liczba punktów
+	czerwony	6
	niebieski	5
	zielony	4
-	żółty	3
	biały	2
	czarny	1

Tabela 44. Suma punktów wyborów pozytywnych i całego wyniku

Lp.	Kategoria	Wartości liczbowe wyborów pozytywnych (lubianych) (+)	Wynik przeliczony dla pozytywnego wartościowania (STENY)	Opis	Łączna wartość (Liczba punktów ogółem)	Wynik przeliczony dla łącznego wartościowania (STENY)	Opis (niski, średni, ponadprzeciętny)
1.	Nauka	30	5	średni	46	6	średni
2.	Przyroda	37	6	średni	46	6	średni
3.	Artystyczno-twórcza	27	4	niski	40	4	niski
4.	Techniczno-manualna	40	6	średni	46	6	średni
5.	Ludzie	16	3	niski	33	3	niski

Tabela 45 Rozkład kolorów skrajnych w poszczególnych kategoriach: (o największej i najmniejszej wartości)

Lp.	Kategoria	Liczba wyborów 6 i 5		Liczba wyborów 1 i 2		Stosunek sum liczby wyborów 6 i 5 do 1 i 2	
		6	5	1	2	+	-
1.	Nauka	1	4	0	2	5	2
2.	Przyroda	3	3	1	3	6	4
3.	Artystyczno-twórcza	3	1	4	0	4	4
4.	Techniczno-manualna	1	2	1	1	3	2
5.	Ludzie	2	0	3	0	2	3
Razem		10	10	9	6		

Powodem zgłoszenia na badanie preferencji zawodowych był niepokój mamy o dalsze losy edukacyjne syna, ponieważ nie uzyskuje on dobrych ocen w szkole. Dominik rozwiązywał test w obecności mamy, co chwilę zwracał głowę w jej stronę, szukając w niej akceptacji tego, co robi. Pracował w ciszy i skupieniu. Był ciekaw swojego wyniku.

Wrodzone predyspozycje *do czegoś* nie zostały w teście ujawnione w wyraźny sposób, co w tym wieku wcale nie znaczy, że ich chłopiec nie posiada. Wskazania w kategorii artystyczno-twórczej mogą sugerować, że w chwili obecnej ten obszar najmniej Dominika interesuje, 4 razy użył koloru skrajnie nie lubianego czarnego. Wynik liczbowy jest najniższy spośród wszystkich kategorii.

W kategorii *nauka* chłopiec ani razu nie użył koloru czarnego (1 pkt), 2 razy użył koloru białego (2pkt.). Sześć razy dokonał wyborów kolorami pozytywnymi, w tym raz użył skrajnie pozytywnego – czerwonego w pozycji „lubię się uczyć”. W kategorii *przyroda* 3-krotnie użył koloru czerwonego, 1 raz czarnego, 3 razy białego, uzyskując co? (to najwyższe wartości w teście Dominika). Z rozmowy polegającej na zadawaniu mamie i Dominikowi pytań wynikało, że chłopiec rozumie wszystkie polecenia nauczycielki, trudność polega raczej na wypowiedzianiu się, zgłaszaniu się do odpowiedzi, aktywnym udziale w zajęciach. Na pytanie, *co czuje w momencie, kiedy znając odpowiedź, nie zgłasza się*, chłopiec odpowiedział *nie lubię z panią rozmawiać przy całej klasie*. Analiza poszczególnych pozycji w tej kategorii wskazuje, że chłopiec ma jakieś trudności w kontaktach z innymi. Zdanie nr 4–5 pkt, zdanie nr 10–7 pkt., zdanie nr 11–5 pkt. Tylko zdanie 8 „chętnie pomagam kolegom i koleżankom” uzyskało 16 pkt. (na 18 możliwych). Z dalszej rozmowy i formułowania pytań typu: *czy rozmawiałeś o tym ze swoim dobrym z kolegą* wynikało, że Dominik nie ma bliskiego kolegi, nie uczestniczy w spontanicznie organizowanych zabawach na przerwach, czy po lekcjach. Z końcowej opisowej oceny w klasie pierwszej wynikało, że Dominik jest nieśmiały i nie jest w klasie aktywny. Pytania nakierowane na kontakty z rówieśnikami i odpowiedzi chłopca, podpowiedziały badającemu sposób podejścia do problemu. Wynik testu dostarczył informacji o odczuwaniu przez chłopca samotności. Stał się wskazówką, czego dziecku brakuje, aby szkolne funkcjonowanie było rozwijające.

Rozwiązaniem problemu Dominika prawdopodobnie jest ćwiczenie aktywności szczególnie w grupie rówieśniczej, co pomoże chłopcu w rozwoju możliwości w tym zakresie. Ze strony rodziny należałoby bardziej zaangażować się w życie chłopca, więcej z nim rozmawiać, zachęcać do opowiadania o swoich przeżyciach szkolnych, opisywania własnych myśli, wyobrażeń, uczuć w obecności innych szczególnie dlatego, że Dominik jest jedynakiem. Poszerzy to z czasem krąg nie tylko słuchaczy, ale uczestników i zwiększy swobodę porozumiewania się z innymi. Prawdopodobnie to jest przyczyną niepowodzeń szkolnych. Ćwiczenie tej umiejętności wpłynie na poczucie własnej wartości chłopca i prawdopodobnie poprawi wyniki w nauce, co związane jest z edukacyjną przyszłością chłopca.

6.3. Rozmowa jako metoda uzupełniająca

Wykonanie testu samo w sobie nie dokona zmiany, nie rozwiąże *problemu doradczego*. Wyniki dostarczają tylko informacji, powinny stać się materiałem do dialogu z uczniem i jego rodzicami. Udział rodziców jest ważny, nie tylko dlatego, że dziecko jest małe, wymagające opieki. Ich obecność jest istotna z tego powodu, że to oni przede wszystkim będą organizatorami działań, zmian, które dziecku mają przynieść korzyść. Rozmowa ma pomóc znaleźć nową perspektywę dla doświadczeń ucznia.

Uczeń aktywnie uczestnicząc w interpretacji, uzupełnia wiedzę na swój temat, angażując uczucia, czy prezentując swoje marzenia, co uczy go kształtowania właściwego obrazu samego siebie, orientowania się we własnych zdolnościach, uzdolnieniach i zainteresowaniach.

Problemem cytowanego wcześniej Dominika nie był brak motywacji do nauki. Test dostarczył informacji związanych z problemem, którego chłopiec nie potrafił zwerbalizować, a który prawdopodobnie stał się przyczyną szkolnych niepowodzeń. *„Wiadomo jest, że umiejętność radzenia sobie z niepowodzeniami rozwija się przed i w początkowej fazie okresu dojrzewania, przekładając to na wiek szkolny – w szkole podstawowej i gimnazjum i do 26 roku życia wymagają silnego wspierania. Nie do przecenienia w tej kwestii jest znalezienie przyczyny i wczesna interwencja”* (Lemańska 2005; 11). Zgodnie z postulatami psychologii postaci, fenomenologii (np. Hermans) każde rozwiązywanie testu ma wartość terapeutyczną. Wynik nie jest zatem analizą tylko liczb, lecz interakcją badającego i badanego. Jej efektem jest zmiana, rozwój badanego. Rozmowa z badanym o wynikach nie powinna mieć charakteru przedstawienia gotowej interpretacji, a „podróżą w głąb siebie”. Dlatego wyniki powinny być traktowane probabilistycznie, a rozmowa powinna przyjąć formę dialogu. Pedagog, doradca winien *podążyć* za uczniem, wsłuchiwać się w to co jest dla niego ważne (Sztander 1999; 10).

Zakończenie

Test Barwy Preferencji Zawodowych jako narzędzie badawcze adresowane jest do doradców zawodowych, pedagogów, nauczycieli szczególnie tych, którzy pracują na terenie szkoły. Z myślą o nich zostało przygotowane narzędzie służące przede wszystkim „dialogowi osób, w którym osoba badana, wnosi bogactwo swego doświadczenia, a doradca fachową wiedzę i umiejętności” (Oleś, 1992: 5). Badanie nakłania dziecko do „przeglądu” wewnętrznego doświadczenia. Jest formą samopoznania, które „inicjuje proces zmian wewnętrznych i inspiruje do poszukiwania nowych doświadczeń lub reinterpretacji doświadczeń dotychczasowych (Oleś, 1992).

Szukając odpowiedzi na pytanie, w jaki sposób można zbadać dziecko w kontekście przyszłej zadowalającej go pracy zawodowej, z uwzględnieniem zmian, które mogą się w nim dokonać w dalszych okresach życia, skonstruowaliśmy test oparty na projekcji.

Poprzez projekcję można dotrzeć do potrzeb nie uświadamianych, nie poddających się często werbalizacji. Projekcja eliminuje ponadto ewentualne celowe zafalszowania wypowiedzi.

Podczas badania w atmosferze relaksu uczeń poddaje osobistej ocenie czynności i zachowania opisane w teście.

To lubię, to jest przyjemne, to potrafię” dziecko układa kolory dla niego sympatyczne, lubiane.

Zachodzi wówczas proces za pomocą którego dziecko interpretuje, ocenia osobiste zaangażowanie wobec wyróżnionych znaczeń. Zaletą testu jest wskazywanie odczuć w stosunku *do czegoś* poprzez wybór kolorów lubianych i nie lubianych, co może być sygnałem rozwijających się uzdolnień zainteresowań, preferencji, które staną się być może bazą późniejszej indywidualnej kariery zawodowej. Ponadto w sposób niezamierzony, test może ujawnić pewne niedostatki, utrudniające harmonijny rozwój dziecka, bardzo ważny aspekt wychowawczy w edukacji wczesnoszkolnej. W przypadku cytowanego wcześniej Dominika wynik pokazał obszary, w których uczeń gorzej się czuje, zapytany samodzielnie potrafił sformułować uzasadnienie. Na ich podstawie zaproponowano działania które prawdopodobnie przyniosą korzyść, zaowocują lepszymi wynikami w nauce i większą do niej chęcią.

Test jest prosty w podliczaniu, dzięki temu badający może skoncentrować się na szczegółowej interpretacji. Wnioski wynikające z testu ułatwią dialog z rodzicami, którzy coraz częściej konsultują z uczącymi organizację dodatkowych zajęć rozwijających ich dzieci. Ponadto omawianie rezultatów z samym dzieckiem wprowadza go w to, co jest ważne przy podejmowaniu działań zawodowych, czyli poznawanie siebie. W sposób dla niego zrozumiały uczeń jest wprowadzony w orientację zawodową *to lubię, mogę być w tym dobry, chętnie będę ćwiczył*.

Powtarzanie testu w kolejnych etapach edukacji oraz porównywanie wyników może być wskaźnikiem rysujących się preferencji zawodowych, co pozwoli na zaplanowanie kolejnych kroków edukacyjnych.

Zachęcamy nauczycieli praktyków wczesnoszkolnej edukacji do wzięcia udziału w dyskusji, podzieleniu się uwagami na temat badania preferencji zawodowych TBPZ w młodszym wieku szkolnym.

Bibliografia

- Alder H., *Jak podwyższyć swoją inteligencję*, Amber, Warszawa 2000.
- Allen R., *Mensa. Poznaj swoją osobowość*, Świat Książki, Warszawa 2003.
- Adamek I., *Podstawy edukacji wczesnoszkolnej*, WSiP, Warszawa 1997.
- Anastasi A., Urbina S., *Testy psychologiczne*, PTP, Warszawa 1999.
- Bajcar B., Borkowska A., Czerw A., Gąsiorowska A., Nosal C.S., *Psychologia preferencji i zainteresowań zawodowych. Przegląd teorii i metod*, MIPS, Warszawa 2006.
- Buckingham M., Clifton D. O., *Teraz odkryj swoje mocne strony*, M T Biznes, Warszawa 2003.
- Czarnecki K., *Rozwój zawodowy człowieka*, Instytut Wydawniczy Związków Zawodowych, Warszawa 1985.
- Freud Z., *Poza zasadą przyjemności*, PWN, Warszawa 1999.
- Gurycka A., *Rozwój i kształtowanie zainteresowań*, WSiP, Warszawa 1989.
- Gut R., *Kto odkryje mój talent*, „Edukacja i Dialog” 2008/1.
- Heiss R., Halder P., *Test Piramid Barwnych. Podręcznik*, Erda, Warszawa 1995.
- Hermans H. J. M., Hermans-Jansen E., *Autonarracje: tworzenie znaczeń w psychoterapii*, PTP, Warszawa 2000.
- Hornowska E., *Testy psychologiczne. Teoria i praktyka*, Scholar, Warszawa 2009.
- Jung C.G., *Archetypy i symbole*, Czytelnik, Warszawa 1993.
- Kania I., *Jak towarzyszyć uczniom w rozwoju społeczno-zawodowym?*, Diffin, Warszawa 2010.
- Klasyfikacja Zawodów i Specjalności*, MPiPS, Warszawa 1995.
- Laska E., Piątek T., *Wokół zintegrowanego kształcenia w młodszym wieku szkolnym*, Uniwersytet Rzeszowski, Rzeszów 2005.
- Lemańska W., *O sile emocji pozytywnych*, WSiP, Warszawa 2005.
- Levin K., *Field theory in social science: Selected theoretical papers*, New York 1951.
- Lüscher M., Scott J., *The Lüscher Color Test*, Random House, New York 1969.
- Magnusson D., *Wprowadzenie do teorii testów*, PWN, Warszawa 1991.
- Matczak A., Jaworska A., Ciechanowicz A., Zalewska E., Stańczyk J., *Wielowymiarowy Kwestionariusz Preferencji WKP*, Warszawa 2006.
- Mietzel G., *Wprowadzenie do psychologii*, GWP, Gdańsk 2000.
- Nowacki T., Korabiowska-Nowacka K., Baraniak B., *Nowy słownik pedagogiki pracy*, Warszawa 1999.

- Oleś P., *Metoda konfrontacji z sobą. Podręcznik*, PTP, Warszawa 1992.
- Oster G. D., Gould P., *Rysunek w psychoterapii*, GWP, Gdańsk 1999.
- Painter F., *Kim są wybitni*, WSiP, Warszawa 1993.
- Paszkowska-Rogacz A., *Doradztwo zawodowe w systemach szkolnych krajów Unii Europejskiej*, KOWEZ, Warszawa 2001.
- Paszkowska-Rogacz A., *Psychologiczne podstawy wyboru zawodu. Przegląd koncepcji teoretycznych*, KOWEZiU, Warszawa 2003.
- Paszkowska-Rogacz A., *Warsztat pracy europejskiego doradcy kariery zawodowej*, KOWEZ, Warszawa 2002.
- Popiek S., *Barwy i psychika*, UMCS, Lublin 2008.
- Przetacznik-Gierowska M., *Psychologia rozwoju człowieka*, PWN, Warszawa 2000.
- Ricoeur P., [w:] *Egzystencja i hermeneutyka. Symbol daje do myślenia*, PAX, Warszawa 1975.
- Rzepińska M., *Historia koloru w dziejach malarstwa europejskiego*, Arkady, Warszawa 1989.
- Super D., *Psychologia zainteresowań*, PWN, Warszawa 1972.
- Sztander W., *Rozmowy, które pomagają*, Warszawa 1999.
- Tyszkowa M., *Zdolności, osobowość i działalność uczniów*, PWN, Warszawa 1990.
- Wechsler D., *Wechsler Intelligence Scale for Children-Revisited*, New York 1974.
- Weyssenhoff A., *Preferencje barw w diagnozowaniu stanów emocjonalnych osób zdrowych i chorych*, UMCS, Lublin 1991.
- Zazzo R., *Metody psychologicznego badania dziecka*, PZWL, Warszawa 1974.
- Żebrowska M. (red.), *Psychologia rozwojowa dzieci i młodzieży*, PWN, Warszawa 1976.

Spis tabel

Tabela 1. Rozróżnienie pomiędzy liczbą jednostek w poszczególnych klasach a płcią badanych	24
Tabela 2. Rozróżnienie pomiędzy liczbą jednostek w poszczególnych miejscach zamieszkania a płcią badanych	24
Tabela 3. Rozróżnienie pomiędzy liczbą jednostek w poszczególnym wieku a płcią badanych	24
Tabela 4. Kolory z pierwszej pozycji	25
Tabela 5. Kolory z drugiej pozycji	25
Tabela 6. Kolory z trzeciej pozycji	25
Tabela 7. Kolory z czwartej pozycji	26
Tabela 8. Kolory z piątej pozycji	26
Tabela 9. Kolory z szóstej pozycji	26
Tabela 10. Częstości wyboru kolorów z wszystkich pozycji: od 1 do 6	27
Tabela 11. Wynik alfa Cronbacha	27
Tabela 12. Analiza rzetelności metodą alfa Cronbacha	28
Tabela 13. Interkorelacje między skalami	29
Tabela 14. Korelacje między kategoriami a budującymi je pytaniami	30
Tabela 15. Korelacje pozycji skrajnych liczba kolorów 6 do 1 i 6/5 do 1/2 w poszczególnych kategoriach	31
Tabela 16. Macierz rotowanych czynników	32
Tabela 17. Analiza międzygrupowa z uwzględnieniem wieku	33
Tabela 18. Odchylenie standardowe i średnie z poszczególnych kategorii z uwzględnieniem płci	35
Tabela 19. Odchylenie standardowe i średnie z poszczególnych kategorii (pozytywnych kontra negatywnych) z uwzględnieniem płci	35
Tabela 20. wartości stenowe globalnego wartościowania. Normy dla dziewcząt	36
Tabela 21. Zakres wyników dla dziewcząt	36
Tabela 22. Wartości stenowe globalnego wartościowania. Normy dla chłopców	36
Tabela 23. Zakres wyników dla chłopców	37
Tabela 24. Wartości stenowe pozytywnego wartościowania. Normy dla dziewcząt	37
Tabela 25. Zakres wyników dla dziewcząt	37
Tabela 26. Wartości stenowe pozytywnego wartościowania. Normy dla chłopców	38
Tabela 27. Zakres wyników dla chłopców	38
Tabela 28. Poziom, wartość ,opis w poszczególnych kategoriach testu	39
Tabela 29. Suma punktów wyborów pozytywnych i całego wyniku	47
Tabela 30. Porównanie wyborów najwyższych (6, 5, pkt.) i najniższych (1, 2)	47
Tabela 31. Preferencja kolorów. Artur, III klasa	48
Tabela 32. Preferencja kolorów. Artur, IV klasa	48
Tabela 33. Suma punktów wyborów pozytywnych i całego wyniku. Artur, III klasa	49

Tabela 34. Suma punktów wyborów pozytywnych i całego wyniku. Artur, IV klasa.....	49
Tabela 35. Rozkład kolorów skrajnych w poszczególnych kategoriach (o największej i najmniejszej wartości). Artur III klasa.....	50
Tabela 36. Rozkład kolorów skrajnych w poszczególnych kategoriach (o największej i najmniejszej wartości). Artur IV klasa.....	50
Tabela 37. Preferencja kolorów. Robert, II klasa.....	50
Tabela 38. Preferencja kolorów. Robert, III klasa.....	51
Tabela 39. Suma punktów wyborów pozytywnych i całego wyniku. Robert ,II klasa	51
Tabela 40. Suma punktów wyborów pozytywnych i całego wyniku. Robert, II klasa	52
Tabela 41. Rozkład kolorów skrajnych w poszczególnych kategoriach (o największej i najmniejszej wartości) Robert II klasa	52
Tabela 42. Rozkład kolorów skrajnych w poszczególnych kategoriach (o największej i najmniejszej wartości) Robert III klasa	53
Tabela 43. Preferencja kolorów	54
Tabela 44. Suma punktów wyborów pozytywnych i całego wyniku.....	55
Tabela 45. Rozkład kolorów skrajnych w poszczególnych kategoriach: (o największej i najmniejszej wartości).....	55

Aneks

Klucz do Testu Barwy Preferencji Zawodowych

Grupa wiekowa	Lp.	Kategoria	Nr hasła	Hasło	
Szkoła podstawowa klasy 1–3	1.	Nauka	6	Lubię czytać	
			12	Lubię się uczyć	
			18	Chętnie rozwiązuję zadania i zagadki	
				20	Chciałbym odkrywać nowe rzeczy
	2.	Przyroda	2	Chętnie oglądam programy przyrodnicze	
			15	Lubię obserwować przyrodę	
			16	Lubię pielęgnować rośliny	
				19	Chciałbym opiekować się zwierzętami
	3.	Artystyczno- -twórcza	1	Chętnie maluję, rysuję	
			9	Lubię konkursy i występy artystyczne	
			13	Chętnie wycinam, składam, sklejam różne rzeczy	
				14	Lubię bawić się przy muzyce
	4.	Techniczno- -manualna	3	Lubię obserwować pracę maszyn np. dźwigu, koparki	
			5	Chętnie buduję z klocków	
			7	Lubię składać i rozkładać coś, żeby zobaczyć, jak działa	
				17	Chciałbym umieć naprawiać różne rzeczy
	5.	Ludzie	4	Chętnie bawię się w gry zespołowe	
			8	Chętnie pomagam kolegom i koleżankom	
			10	Lubię rozmawiać z rówieśnikami	
			11	Lubię brać udział w organizacji zabaw	

Wzór. Protokół do Testu Barwy Preferencji Zawodowych

TEST BARWY PREFERENCJI ZAWODOWYCH

SZKOŁA PODSTAWOWA KLASY I-III

Autorzy: Anna Weysenhoff, Jacek Bilko, Ewa Kruk-Krymula, Marian Piekarski,

Nauka

Przyroda

Artyst.-Twórcze

Technika

Ludzie

Nr hasła	Kol.	pkt	Nr hasła	Kol.	pkt	Nr hasła	Kol.	pkt	Nr hasła	Kol.	pkt	Nr hasła	Kol.	pkt
6			2			1			3			4		
6			2			1			3			4		
6			2			1			3			4		
12			15			9			5			8		
12			15			9			5			8		
12			15			9			5			8		
18			16			13			7			10		
18			16			13			7			10		
18			16			13			7			10		
20			19			14			17			11		
20			19			14			17			11		
20			19			14			17			11		
Suma:			Suma:			Suma:			Suma:			Suma:		
+		-	+		-	+		-	+		-	+		-

Preferencja barw

		6
		5
+		4
<hr/>		
-		3
		2
		1

imię i nazwisko: .....

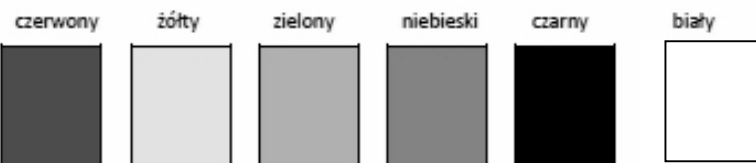
klasa - szkoła: .....

data badania: .....

komentarz/uwagi: .....

.....

Test: „Barwy preferencji zawodowych”

<p>1</p> <p>Chętnie maluję, rysuję</p> <table border="1"> <tr><td></td><td></td><td></td></tr> </table>				<p>2</p> <p>Chętnie oglądam programy przyrodnicze</p> <table border="1"> <tr><td></td><td></td><td></td></tr> </table>				<p>3</p> <p>Lubię obserwować pracę maszyn np. dźwigu, koparki</p> <table border="1"> <tr><td></td><td></td><td></td></tr> </table>				<p>4</p> <p>Chętnie bawię się w gry zespołowe</p> <table border="1"> <tr><td></td><td></td><td></td></tr> </table>				<p>5</p> <p>Chętnie buduję z klocków</p> <table border="1"> <tr><td></td><td></td><td></td></tr> </table>			
<p>6</p> <p>Lubię czytać</p> <table border="1"> <tr><td></td><td></td><td></td></tr> </table>				<p>7</p> <p>Lubię składać i rozkładać cod. żeby zobaczyć, jak działa</p> <table border="1"> <tr><td></td><td></td><td></td></tr> </table>				<p>8</p> <p>Chętnie pomagam kolegom i koleżankom</p> <table border="1"> <tr><td></td><td></td><td></td></tr> </table>				<p>9</p> <p>Lubię konkursy i występy artystyczne</p> <table border="1"> <tr><td></td><td></td><td></td></tr> </table>				<p>10</p> <p>Lubię rozmawiać z rówieśnikami</p> <table border="1"> <tr><td></td><td></td><td></td></tr> </table>			
<p>11</p> <p>Lubię brać udział w organizacji zabaw</p> <table border="1"> <tr><td></td><td></td><td></td></tr> </table>				<p>12</p> <p>Lubię się uczyć</p> <table border="1"> <tr><td></td><td></td><td></td></tr> </table>				<p>13</p> <p>Chętnie wycinam, składam, sklejam różne rzeczy</p> <table border="1"> <tr><td></td><td></td><td></td></tr> </table>				<p>14</p> <p>Lubię bawić się przy muzyce</p> <table border="1"> <tr><td></td><td></td><td></td></tr> </table>				<p>15</p> <p>Lubię obserwować przyrodę</p> <table border="1"> <tr><td></td><td></td><td></td></tr> </table>			
<p>16</p> <p>Lubię pielęgnować rośliny</p> <table border="1"> <tr><td></td><td></td><td></td></tr> </table>				<p>17</p> <p>Chciałbym umieć naprawiać różne rzeczy</p> <table border="1"> <tr><td></td><td></td><td></td></tr> </table>				<p>18</p> <p>Chętnie rozwiązuję zadania i zagadki</p> <table border="1"> <tr><td></td><td></td><td></td></tr> </table>				<p>19</p> <p>Chciałbym opiekować się zwierzętami</p> <table border="1"> <tr><td></td><td></td><td></td></tr> </table>				<p>20</p> <p>Chciałbym odkrywać nowe rzeczy</p> <table border="1"> <tr><td></td><td></td><td></td></tr> </table>			

Notatki

Notatki